

Christel Wets leert van collega's wereldwijd

De schoolleider is een globetrotter

Baanbrekers

VO-raad helpt bij nakomen banenafpraak

Onder professoren

Vast curriculum of gepersonaliseerd leren?
De meningen verschillen sterk

Fikkie stoken

De rol van school- en teamleiders bij innovatie

MEESTERBAAN

Grootste aanbod aan onderwijsvacatures!

Schrijf je gratis in en profiteer van:

- ✓ de nieuwste onderwijsvacatures
- ✓ overzicht interessante opleidingen
- ✓ benaderd worden via de onderwijspool

MEESTERBAAN.NL

INHOUD & VOORWOORD

6

Pieter Lossie

De nieuwe voorzitter van het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) windt er geen doekjes om: 'Betrek jongeren structureel bij beleidsvorming'

22

Burgerschap

De wet wordt vernieuwd. Welke aanpak werkt op school het best? Twee voorbeelden.

33

Nieuwe column

Schrijver en docent Nederlands Martijn Simons doet verslag uit het hart van de onderwijspraktijk.

En verder

10 Professoren over onderwijskwaliteit / 14 Lezersreacties onderwijskwaliteit / 15 Column Hartger Wassink / 16 Schoolleiders leren wereldwijd / 20 Project Baanbrekers / 26 VO in beeld / 28 Schoolleiders & innovatie / 31 De code & ik / 34 Het Gebouw / 37 De schooltijd van... / 38 Duurzaamheid in het onderwijs / 45 Onvergetelijk / 46 Boeken / 47 Mijn favoriet / 48 Wie werkt waar / 49 Mijn overstap / 50 De vraagbaak

COLOFON

VO-magazine is een uitgave van de VO-raad, vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs. VO-magazine verschijnt 6 keer per jaar in een oplage van 7.000 exemplaren
Redactieadres VO-raad, Postbus 8282, 3503 RG Utrecht, T 030 232 48 00, redactie@vo-raad.nl, www.vo-raad.nl **Redactie** Cindy Curré, Evelien Dijkman (vormgeving) Xander Elink Schuurman, Ingrid Janssen, Stan Termeer, Suzanne Visser (eindredactie), Linda Zeegers **Ontwerp** XS Media, Utrecht **Druk** Drukkerij Damen, Werkendam
Advertenties Uitgeverij Recent Amsterdam, T 020 330 89 98 (Roy Aronds), www.recent.nl. **Issn** 18731163 **Afmelden** Wilt u het VO-magazine niet meer ontvangen? Stuur dan een bericht o.v.v. naam en adres naar redactie@vo-raad.nl
Disclaimer De meningen die in het VO-magazine worden weergegeven, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de standpunten van de VO-raad.

VO RAAD
Vereniging van scholen
in het voortgezet onderwijs

Het nieuwe curriculum verdient ons vertrouwen

Het was een bijzonder en zelfs emotioneel moment half september in Ermelo. De 125 leraren en 20 schoolleiders uit po en vo die in anderhalf jaar gedurende vele dagen met elkaar zijn opgetrokken om de basis te leggen voor een nieuw curriculum, waren voor de laatste keer bij elkaar. Wij, de coördinatiegroep bestaande uit bestuurders van LAKS, bonden, ouders en PO- en VO-raad, ontmoetten hen voor de derde keer. Het werk zat er op en ze werden door Theo Douma, onze voorzitter, terecht geprezen om hun enorme hoeveelheid werk.

De leden van de ontwikkelteams zelf waren trots, moe, tevreden en een enorme ervaring rijker. Niet in de laatste plaats omdat de teams over de sectoren heen waren samengesteld en er bouwstenen zijn ontwikkeld voor een curriculum voor het hele funderend onderwijs. Daarbij past de kanttekening dat door gebrek aan tijd de bouwstenen voor de bovenbouw komend jaar nog ontwikkeld moeten worden.

'Teacher in the lead' was het belangrijkste ontwerpprincipes dat we een paar jaar geleden formuleerden. Met nieuwe leergebieden als burgerschap (zie elders in dit nummer) en digitale vaardigheden, minder overladenheid, een duidelijke kern en meer keuze voor scholen liggen er bouwstenen die kunnen worden omgezet naar nieuwe, hedendaagse kerndoelen en eindtermen. In die ontwerperperiode van anderhalf jaar hebben duizenden leraren en andere betrokkenen in de vorm van feedback invloed gehad op dit resultaat. Dat is mooi, maar nog niet voldoende. Het nieuwe curriculum zal meer moeten gaan leven op de scholen en daarin is ook voorzien. Maar eerst is het woord aan het Kabinet en de Tweede Kamer. Het curriculum is immers van de samenleving. 10 oktober ontvangt de minister het gehele advies. Wij hopen dat de Tweede Kamer hier haar goedkeuring aan geeft, zodat we in het belang van de leerlingen verder kunnen. De leraren en schoolleiders die hier keihard aan hebben gewerkt, verdienen ons vertrouwen en dat van de politiek. Het zou fantastisch zijn als dat vertrouwen zo snel mogelijk wordt uitgesproken.

Paul
Rosenmöller

Voorzitter VO-raad

Visitatie in krimpregio's

In 2020 start de VO-academie een aantal thematische pilot-visitatieprojecten. Het eerste pilottraject, dat in samenwerking met het project Regionale Samenwerking wordt opgezet, is gericht op besturen in krimpregio's. Om vast te stellen of er voldoende animo is voor dit visitatie-traject, peilt de VO-academie de komende maanden de interesse. Het voornemen is om in april 2020 te starten, waarna de visitaties in de periode oktober 2020 tot februari 2021 plaatsvinden.

→ Geef uw interesse aan voor de pilot via het formulier op www.vo-academie.nl (kijk onder Actueel).

Nieuw en verbeterd: Stercollecties

De Stercollecties, de open digitale leerlijnen van VO-content voor 13 vakken, worden vernieuwd. Vanaf heden zijn de nieuwe edities voor leerjaar 1 en 2 gereed. De komende jaren worden ook de leerjaren 3 tot en met 6 vernieuwd. In de nieuwe editie staan drie pijlers centraal: Werken vanuit leerdoelen, vakoverstijgende vaardigheden en formatief evalueren. → Kijk voor de nieuwe edities op www.vo-content.nl

Enquête huisvesting: doet u mee?

Om meer zicht te krijgen op de landelijke ontwikkelingen rond onderwijshuisvesting en de mogelijkheden om schoolgebouwen te verduurzamen, houden de VO-raad en Bouwstenen ook dit jaar een landelijke enquête onder alle vo-scholen. Wij vragen u deze korte enquête in te vullen.

De uitkomsten van de enquête worden gedeeld met de deelnemende scholen. Individuele scholen zijn niet herkenbaar in de resultaten.

→ Ga voor het invullen naar bouwstenen.nl/enquetevragen2019

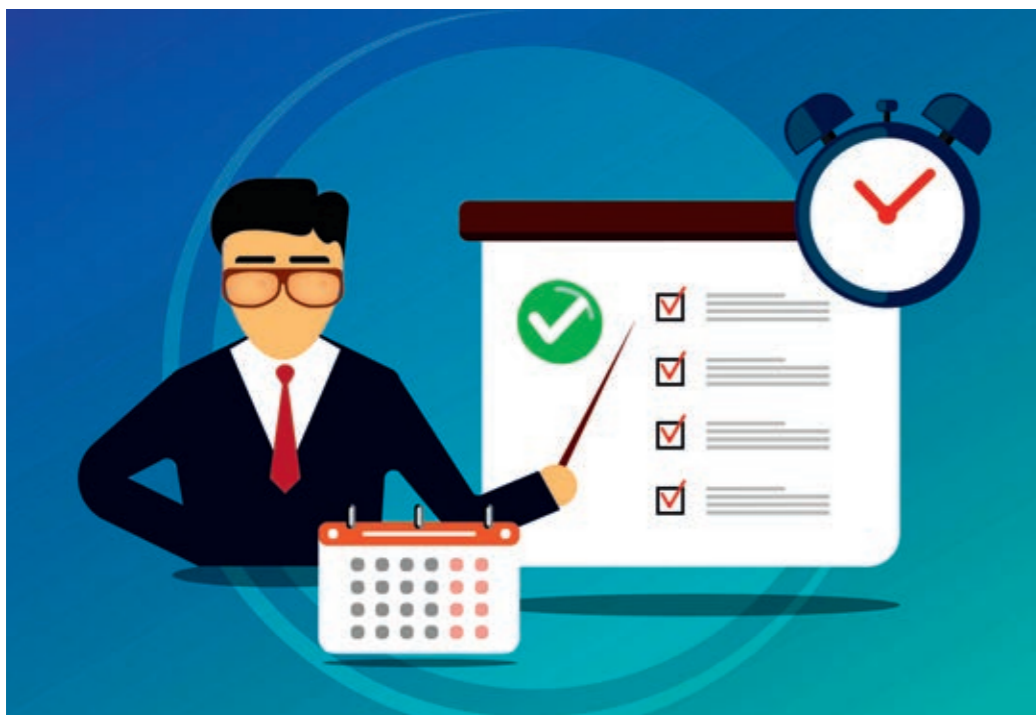

Onderzoek passend onderwijs: input gevraagd

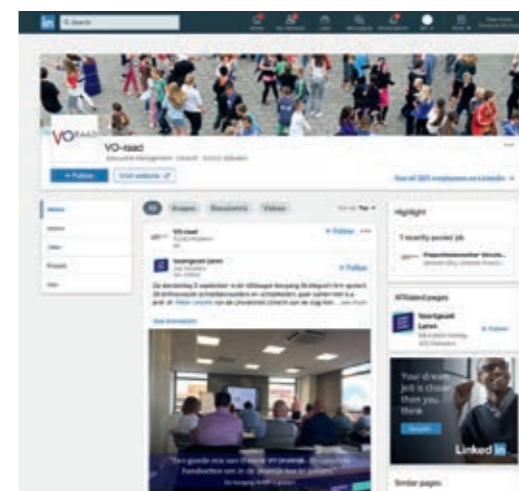
Schoolbesturen vormen een belangrijke schakel binnen het stelsel van passend onderwijs; om te kunnen komen tot een goede evaluatie van dit stelsel is hun input dan ook cruciaal. In dit kader zet het ministerie van OCW – dat momenteel een evaluatieprogramma passend onderwijs uitvoert – dit najaar een groot onderzoek uit onder schoolbesturen. Alle schoolbesturen wordt gevraagd hierover een online enquête in te vullen. In september en oktober 2019 ontvangen alle schoolbesturen per e-mail een uitnodiging voor deelname.

→ Zie voor meer informatie evaluatiepassendonderwijs.nl

Monitoringsonderzoek goed bestuur van start

De VO-raad monitort vanaf 16 september 2019 de naleving van de pas toe-bepalingen uit de dit jaar geactualiseerde Code Goed Onderwijsbestuur. De monitoring vindt sinds 2016 jaarlijks plaats. De VO-raad roept zijn leden dan ook op om – voor zover dit nog niet het geval is – het integrale jaarverslag (bestuursverslag én jaarrekening) en de in de code genoemde documenten zo snel mogelijk vindbaar online te zetten op de eigen website. Uit onderzoek van de monitoringscommissie in 2019 bleek dat 98% van de leden het jaarverslag inmiddels online zet. Ook zijn er meer schoolbesturen die de klokkenluidersregeling, klachtenregeling en integriteitscode op hun website publiceren.

Social-mijlpaal

Op de bedrijfspagina van de VO-raad op LinkedIn delen we vrijwel dagelijks nieuw ontwikkelde producten, interessante bijeenkomsten en andere diensten, geven we een inkijkje in onze vereniging (wie zijn we en wat doen we) en worden kennis en tips uitgewisseld door en voor scholen. We streven er hierbij naar om zoveel mogelijk van onze doelgroepen te bereiken en betrekken. En.. afgelopen maand hebben we de grens van 10.000 volgers bereikt! We zijn erg blij met deze sociale mijlpaal! Behoort u nog niet tot deze groep? We willen ook graag gelinked(inned) zijn met u.

→ Volg ons via www.linkedin.com/company/463401/

Pilot onderbouwklas pro/vmbo

Combinaties van pro- en vmbo-scholen die vanaf dit schooljaar deelnemen aan de pilot met een gemengde onderbouwklas pro/vmbo, krijgen de kans om volgend schooljaar opnieuw een dergelijke klas in te richten. Zij kunnen zich hier t/m 30 november 2019 voor aanmelden. Recentelijk is de beleidsregel van de pilot hiertoe aangepast. Daarnaast is de aanmeldprocedure vereenvoudigd wat betreft de benodigde instemming van de MR. Dit schooljaar zijn 29 combinaties van pro- en vmbo-scholen van start gegaan met een gemengde onderbouwklas.

Algemene Ledenvergadering

Op 27 en 28 november 2019 vindt weer een Algemene Ledenvergadering tweedaagse van de VO-raad plaats. Noteer deze data alvast in uw agenda. De tweedaagse wordt dit jaar in Utrecht georganiseerd. De locatie is Hotel Van der Valk, Winthontlaan 4, Utrecht. Nadere informatie en de mogelijkheid om u aan te melden voor de bijeenkomst (en eventueel een overnachting) volgen.

→ Op www.vo-raad.nl kunt u een machtigingsformulier invullen als u niet aanwezig kunt zijn, maar wel mee wilt stemmen tijdens de ALV.

INTERVIEW

Tekst: Cindy Curré

LAKS-voorzitter Pieter Lossie:

'Betrek jongeren structureel bij beleidsvorming'

De nieuwe voorzitter van het LAKS vindt er geen doekjes om: ook daar waar leerlingen mogen meepraten over zaken die hen aangaan, gebeurt dat nog te vaak 'voor de vorm'. "Volksvertegenwoordigers trekken het land in om te horen wat er speelt en wat mensen vinden. Schoolleiders kunnen hetzelfde doen: kom uit je stoffige hok en ga in gesprek met leerlingen."

Sinds 28 juni is Pieter Lossie zo'n dag of vier per week bezig met zijn werk bij het LAKS - een korte zomervakantie uitgezonderd. Hele dagen vergaderen en overleggen gaat inmiddels ten koste van het sporten, van zijn pianospel (de lessen staan on hold) en van zijn carrière als animatiefilmmaker ('dat is misschien nog wel de meest pijnlijke keuze die ik moest maken'). Zijn vrienden en familie ziet hij ook een stuk minder: "Het is echt hard werken. Als mijn vrienden iets leuks gaan doen, moet ik vaak 'nee' zeggen. En de afgelopen week heb ik maar één dag thuis gegeten. Terwijl ik wel uit een gezin kom waarin we waarde hechten aan met elkaar eten 's avonds. Als ik nu laat thuiskom, vragen ze me: 'Hoe heet je ook alweer?'"

CV PIETER LOSSIE (17)

Juni 2019-nu: voorzitter LAKS

2014-nu: vwo op Minkema College, Woerden

2018-2019: actief voor Youth4Climate, organisator van de klimaatmars in Den Haag

2018: winnaar in de categorie animatie op het Europese Filmfestival Camera Ziziano 2018, met de film Far Away

2011: acteur in de jeugdfilm Bennie Stout van regisseur Johan Nijenhuis

Je hebt de afgelopen tijd veel opzij moeten zetten voor het LAKS. Jullie hebben dan ook aan het begin van het schooljaar al uitgewerkt wat voor jullie het komende jaar belangrijk wordt. Kun je daar iets over vertellen?

"Daar hebben we twee maanden over vergaderd, dus daar kan ik inderdaad best iets over zeggen", lacht Lossie. "We vinden professionalisering van de medezeggenschapsraad heel belangrijk. Er zijn nog steeds veel leerlingen die in de MR zitten, maar niet goed hun rechten kennen. En ze moeten instemmen met begrotingen die ze niet begrijpen omdat er meestal in jargon over gesproken en geschreven wordt. Het is mooi dat leerlingen steeds meer kunnen en mogen zeggen over hun onderwijs, maar als je daar geen begeleiding bij hebt, is het eigenlijk een schijn democratie. Je laat leerlingen dan op de stippelijntjes tekenen, maar daar heeft niemand iets aan. In de meeste MR'en kan het professioneler worden aangepakt, en leerlingen moeten sterker en assertiever worden."

Verder is voor ons een heel belangrijke constatering dat we nog niet alle leerlingen in het voortgezet onderwijs goed vertegenwoordigen. We hebben dan wel een monopolie op de stem van de middelbare scholier, maar die positie brengt ook verantwoordelijkheid met zich mee. We spreken helaas nog niet voor alle één miljoen scholieren. Vooral leerlingen uit de Randstad laten hun stem

Pieter Lossie: 'Je moet veel meer kijken hoe beleid afgestemd kan worden, zodat je voorkomt dat een hele generatie onder druk komt te staan'

Voorzitter Pieter Lossie (midden) met het voltallige nieuwe bestuur van het LAKS voor het komende schooljaar

‘Het is mooi dat leerlingen steeds meer mogen zeggen over hun onderwijs, maar als je daar geen begeleiding bij hebt, is het schijndemocratie’

van de SP en Lisa van Westerveld van GroenLinks. Die wet zal ervoor zorgen dat kinderen van ouders die geen vrijwillige ouderbijdrage kunnen betalen, niet buitengesloten kunnen worden van schoolactiviteiten. Ik hoop heel erg dat die Kamerbreed gesteund gaat worden.” De veelbesproken prestatiedruk die veel jongeren ervaren, noemt Lossie als laatste oorzaak voor het afnemende leerlingenwelzijn. “Ouders willen graag dat hun zoon of dochter examen doet op een zo hoog mogelijk niveau. Maar ook het onderwijs zelf draagt bij aan de druk. Het feit dat er op elk moment van de dag een cijfer online kan komen of een mailtje van je docent kan binnenkomen, zorgt ervoor dat leerlingen continu met school bezig zijn.”

Tijdens de opening van het academisch jaar op de VU in Amsterdam benadrukte je dat het beleid van de Nederlandse overheid als het gaat om jongeren te veel versnipperd is.

“Bij Youth4Climate heb ik ook al gepleit voor meer afstemming. Beleid voor jongeren op het gebied van bijvoorbeeld woningmarkt, arbeidsmarkt of onderwijs is per terrein misschien wel uit te leggen, maar als je al die eilandjes bij elkaar legt, ontstaat er een soort zandbank waar jongeren nu tegenaan varen. Je moet denk ik veel meer kijken naar hoe beleid afgestemd kan worden, zodat je voorkomt dat een hele generatie onder druk komt te staan. Wat kan helpen, is dat jongeren structureel betrokken worden bij beleidsvorming. Dat gebeurt nu niet.”

Welke rol zouden schoolleiders en bestuurders kunnen spelen bij een actieve rol van scholieren op hun school?

“Het begint voor een deel bij de MR. Schoolleiders hebben redelijk wat middelen in handen om de sterkte van hun oppositie daarin te bepalen. Op het moment dat een schoolleider echt waarde hecht aan de stem van leerlingen, kan hij gaan zoeken naar de juiste begeleiding voor leerlingen in de MR, zodat zij snappen hoe bijvoorbeeld de begroting van een school in elkaar steekt. Of dan legt hij een lastige kwestie nog eens uit in begrijpelijke taal. In de Handreiking leerlingendaling, die we het afgelopen jaar samen met de VO-raad hebben ontwikkeld, staan allerlei handvatten voor leerlingen en schoolleiders om elkaar beter te leren begrijpen.

Maar maak je als schoolleider ook zichtbaar in de school. Veel leerlingen weten niet wie de rector van de school is, laat staan de bestuurder. Ze weten ook vaak niet dat er een MR is en dat je daar als leerling ook in kunt zitten. In onze democratie trekken volksvertegenwoordigers het

horen, leerlingen uit hogere klassen reageren op onze oproepen en vwo'ers zijn actiever dan vmbo'ers. De actieve achterban van LAKS is dus niet representatief. Daar moeten we aan werken, willen we echt kunnen spreken voor alle scholieren op middelbare scholen.”

Toetscultuur

Lossie brengt een punt naar voren dat de laatste tijd veel in het nieuws is: leerlingenwelzijn. “Studentenwelzijn is een hot topic tegenwoordig, maar zaken als stress en prestatiedruk spelen net zo goed voor middelbare scholieren. Leerlingen op de basisschool geven hun leven gemiddeld een 8,2 in Nederland, maar op hun zestiende is dat cijfer bijna een punt gedaald. Een vierde van de middelbare scholieren zegt burn-outklachten te ervaren en de helft zegt wekelijks stress te hebben door school. Dat heeft volgens ons voor een groot deel te maken met de huidige toetscultuur, waarin leerlingen leren voor de toets, zonder dat de toets eigenlijk betekenis heeft. Verder moeten de meeste leerlingen veel te veel cijfers halen gedurende een jaar. Formatief toetsen zou hiervoor een oplossing kunnen zijn.” Ook het schoolklimaat kan op veel scholen beter, aldus Lossie: “Wij hebben onderzoek gedaan naar schoolklimaat en veiligheid en daar komt uit dat het daarmee slecht gesteld is op het vmbo. Maar ook kansongelijkheid vermindert het welzijn en het geluk van leerlingen op school. Daar was het afgelopen jaar terecht al veel aandacht voor.”

Tegelijkertijd is het heel moeilijk om kansongelijkheid aan te pakken.

“Klopt, maar misschien dat we een stap kunnen zetten met het wetsvoorstel over ouderbijdragen van Peter Kwint

‘Studentenwelzijn is een hot topic tegenwoordig, maar zaken als stress en prestatiedruk spelen net zo goed voor middelbare scholieren’

land in om te horen wat er speelt en wat mensen vinden. Binnen scholen kunnen schoolleiders hetzelfde doen: kom uit je stoffige hok en ga in gesprek met leerlingen.”

Wat kun jij als voorzitter van het LAKS aan al deze speerpunten bijdragen?

“Ik heb veel passie voor ons politieke bestel. Waar veel mensen in hun vrije tijd Netflixen, kijk ik liever een debat uit de Tweede Kamer terug. Ik kan ook bruggen slaan en ben niet zozeer iemand die stuurt, als wel iemand die anderen coacht. Ik denk dat een goede voorzitter niet per se de lijn bepaalt, maar juist iemand is die een groep mensen optimaal in positie brengt om hun werk te kunnen doen.”

Was de overstap van je werk voor Youth4Climate naar het LAKS een bewuste stap?

“Nee, helemaal niet. Omdat ik door de media was opgepikt als volger van Greta Thunberg [zie kader, red.], werd ik door de media gelinkt aan het groepje scholieren uit Den Haag dat het initiatief nam voor een landelijke klimaatstaking, naar het voorbeeld van scholieren in België. Daarna gebeurde alles in een sneltreinvaart. Het eerste wat Stijn Warmenhoven van Youth4Climate tegen me zei toen ik hem ontmoette, was: ‘Ga je vanavond mee naar De Wereld Draait Door?’

Het is wel grappig dat ik voor het LAKS heb gesolliciteerd voordat ik actief werd bij Youth4Climate. De sollicitatieprocedure ging pas maanden later lopen. Ik heb nog getwijfeld of ik het wel moest doorzetten. Maar omdat ik al snel inzag dat Youth4Climate heel actiegericht was, leek het me toch een goed idee om iets structureels te kiezen. Pas in de laatste fase werd ik gebeld en werd er gezegd dat het LAKS me als voorzitter wilde hebben. Toen heb ik definitief besloten dat ik helemaal voor het LAKS wilde gaan.”

De media hebben een grote rol in je verhaal.

“Ja, de media hebben ervoor gezorgd dat bepaalde dingen gingen gebeuren. In november vorig jaar was ik bijvoorbeeld bij een debat dat werd georganiseerd door VOS/ABB. Ik was een van de leerlingen van het Minkema College die mochten meedoen. Toen ik een week later op het Binnenhof was voor mijn klimaatstaking, kwam ik daar toevallig mensen tegen die een film aan het maken waren voor VOS/

Het feit dat er op elk moment van de dag een cijfer online kan komen of een mailtje van je docent kan binnenkomen, zorgt ervoor dat leerlingen continu met school bezig zijn’

ABB en die mij ook bij het debat hadden gezien. Daardoor schreef VOS/ABB vervolgens als eerste over de ‘grote’ klimaatstaking van afgelopen februari. Gewoon, omdat ze me kenden. En omdat vervolgens veel media op mij afstapten, werd ik met Stijn van Youth4Climate in contact gebracht.”

Speelt het toeval ook een rol?

“Zeker, maar ook doorzettingsvermogen, staan voor je eigen waarden en een beetje tegen de stroom in durven gaan. We hebben toch maar mooi bereikt dat er 20.000 jongeren op het Malieveld stonden. Vanaf dat moment kandelde de discussie over het klimaatbeleid en werd duidelijk dat jongeren hun stem in het klimaatdebat opeisen. Er kwam echt een frisse wind.”

In het onderwijs zal dat wellicht wat trager gaan.

“Misschien, maar de uitdaging is hetzelfde. Neem de curriculumdiscussie. Ook daarover wordt gepraat zonder dat jongeren hun stem goed kunnen laten horen. Terwijl het over hún onderwijs gaat. Ik zie daar wel een taak voor het LAKS.”

Het lijkt je allemaal zo makkelijk af te gaan: gesprekken met Mark Rutte, tv-optredens. Hoe voorkom je dat je wordt doodgeknuffeld door de media en door de gesprekspartners van het LAKS?

“Bij Youth4Climate heb ik inderdaad meegemaakt hoe het is om ‘ingekapseld’ te worden. Daar heb ik wel van geleerd. Zeker na het gesprek met Rutte en Wiebes. Als je eenmaal in het Torentje bent geweest - dat zie je ook bij de gele hesjes - dan doven initiatieven al snel een beetje uit. Terwijl er niets concreets uit de gesprekken is gekomen. Ik denk dat we dat met het LAKS kunnen voorkomen door duidelijk een eigen verhaal te vertellen en niet terug te deïnen voor onverwachte acties. Zo heeft het LAKS al eens het gebouw van de VO-raad volgeplakt omdat we vonden dat leerlingen beter bij de discussie over leerlingparticipatie moesten worden betrokken.”

En wanneer zit je zelf in het Torentje?

“Ik wil later op een positie zitten waar ik invloed heb op een goede toekomst voor de komende generaties. Het Torentje of de Tweede Kamer zijn voor mij geen doel an sich, dat zou kortzichtig zijn. Je kunt op heel veel verschillende manieren invloed hebben, ook in de commerciële sector of via een NGO. Maar als ‘Den Haag’ op mijn pad komt, zeg ik geen nee.”

ACTIE ONDERNEMEN

“Wat ik nu doe, komt rechtstreeks voort uit de lessen maatschappijleer van een geweldige docent: Paul Simons. Hij heeft mijn leven echt diepgaand beïnvloed. Met zijn gedrevenheid voor zijn vak en zijn betrokkenheid bij mijn leven heeft hij me ertoe aangezet om mijn eigen interesses en passies na te streven. Toen ik met hem besprak dat ik vind dat de stem van jongeren onvoldoende wordt gehoord, merkte hij op dat er ook mensen zijn die actie ondernemen als ze zoiets vinden. Hij zei: ‘Dat zou jij ook kunnen doen.’ Dus toen in Zweden Greta Thunberg ging staken voor het klimaat, en ik ook vond dat het klimaat een onderwerp was waar jongeren hun stem moesten opeisen, ben ik in Nederland een van de eersten geweest die dat voorbeeld gingen volgen.”

Twee hoogleraren, twee visies

Kennis vergaren of jezelf leren kennen?

Wat is het doel van onderwijs? Alleen als we dat weten, kunnen we de kwaliteit bepalen. Maar de meningen verschillen. Het doel is leerlingen heel veel kennis en vaardigheden bij te brengen, vindt hoogleraar pedagogiek Anna Bosman. Welnee, zegt hoogleraar cognitieve psychologie Harold Bekkering: veel belangrijker is het stimuleren van nieuwsgierigheid en een onderzoekende houding. Twee tegenpolen aan het woord in deel twee van de serie *Kijk op kwaliteit*.

Op de basisvraag waartoe we leerlingen opleiden, bestaan diverse antwoorden. Filosoof en journalist Rob Wijnberg heeft ze – met verwijzing naar de Amerikaanse filosoof Richard Rorty – ooit samengevat in twee hoofdstromingen. Aan de ene kant is er de conservatieve stroming, die stelt dat het primaire doel van onderwijs socialisering is. De school is een opvoeder die kinderen een vast pakket van kennis, vaardigheden en normen bijbrengt. Het is de taak van de leraar deze kennis over te brengen, aan de hand van een vastomlijnd curriculum (canon). Dit stelt de leerling in staat aan de samenleving deel te nemen. Daartegenover staat de progressieve stroming, die zich richt op de individualisering van het kind. De school is een begeleider, de docent een coach. Hun taak is de leerlingen, binnen een flexibel curriculum, diverse middelen en ervaringen aan te reiken zodat de leerling zich kan ontplooiën tot de persoon die hij of zij van nature het liefst is. Het gaat om het ontwikkelen van kritisch vermogen dat

Bosman:
'Creativiteit en kritisch denken zijn niet het doel, maar het gevolg van onderwijs'

Bekkering:
'Het uitgangspunt moet niet zijn: jij moet veel weten, maar: er is veel te ontdekken'

de leerlingen in staat stelt zelf hun toekomst, en die van de samenleving, vorm te geven. Anna Bosman en Harold Bekkering, beiden verbonden aan de Radboud Universiteit, zijn representanten van deze twee stromingen. Hun beider specialisatie: hoe mensen leren. We spreken de hoogleraren apart van elkaar. Professor Bosman draagt het artikel van Wijnberg ter verduidelijking van de discussie aan. Bekkering herkent de verdeling in hoofdstromen en legt het A-viertje prompt op het kopieerapparaat. Daarmee houdt de overeenstemming tussen beiden wel op.

TWISTPUNT 1: HET DOEL

Anna Bosman: "Wat het doel is? Jongeren goed voorbereiden op hun functioneren in de maatschappij en dat doe je door ze heel veel kennis en heel veel vaardigheden bij te brengen."

Harold Bekkering: "Welnee. Het doel is het koesteren van de bij kinderen aangeboren nieuwsgierigheid naar het ontdekken van de wereld en zichzelf." Bosman licht toe: "Natuurlijk wil ik ook dat kinderen uitgroeien tot kritisch denkende, creatieve en gelukkige mensen. Het zou geweldig zijn als de school dat zou kunnen bewerkstelligen, maar die maakbaarheidsgedachte is niet realistisch. Dus de vraag is: hoe kom je tot dat einddoel? Ik zie het bijbrengen van cognitieve kennis en vaardigheden als een middel om dat eindpunt te bereiken. En het einddoel is geen indicatie voor de didactiek. Creativiteit en kritisch denken zijn niet het doel, maar het gevolg van onderwijs. Een kind zal toch echt eerst moeten leren rekenen, lezen en andere kennis vergaren. En dat doe je

Stroming A:
De school is een opvoeder

Stroming B:
De school reikt middelen en ervaringen aan

Harold Bekkering, hoogleraar
cognitieve psychologie

door goede instructie: v-i-s = vis. Zo krijgt iedereen dezelfde basis en vervolgens geef je moeilijkere opgaven aan leerlingen die het al kunnen en leg je de anderen het nog een keer uit. Een docent moet dus zeker differentiëren, maar iedereen moet wel het minimumniveau halen.”

Bekkering: “Taal is belangrijk, dat vind ik ook. Dus: koester taal, bied dat voortdurend aan en laat zien hoe mooi taal is. Maar als een kind er nog niet aan toe is, kun je wel zeggen: v-i-s = vis, maar dat komt niet binnen. Je krijgt het er uiteindelijk wel in gestampt, maar veel kinderen krijgen al een hekel aan lezen voordat ze goed en wel begonnen zijn. Het uitgangspunt moet niet zijn: jij moet veel weten, maar: er is veel te ontdekken. Mensen moeten gedurende hun hele leven willen leren en nieuwsgierig zijn.”

Onafhankelijk van de ander haalt zowel Bosman als Bekkering ter illustratie het onderwijs over de Tweede Wereldoorlog aan. Bosman: “Als je wilt begrijpen hoe de Tweede Wereldoorlog is ontstaan, dan zul je moeten gaan lezen wat daarover is geschreven. Dan kom je bij de Eerste Wereldoorlog uit en de nasleep daarvan, en hoe meer kennis je daarover hebt, hoe beter je begrip. Dat geldt overigens niet alleen voor kennis, maar ook voor vaardigheden. Een goede kunstschilder heeft enorm veel kennis van soorten verf, kwasten en schildertechnieken. Als-ie dat niet heeft, loopt-ie maar wat aan te klooiën.”

Bekkering: “Iedereen herinnert zich die ene leraar geschiedenis die zo mooi kon vertellen. De belangrijkste taak van een docent is inspireren en enthousiasmeren. Maar wat doen we als we het op de middelbare school over de Tweede Wereldoorlog hebben: we bieden feitjes aan, gieten die in eindtermen en dat is wat de leerlingen moeten weten. Los van dat dit niet inspirerend is, verhult het ook nog eens de werkelijkheid. Er zijn diverse theorieën over het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog. We moeten dat dan ook niet als een feit presenteren, maar leerlingen stimuleren op ontdekking uit te gaan. Dit kost tijd en met de grote hoeveelheid aan eindtermen is die er niet. Dat geldt evengoed voor het vwo als voor vmbo-basis. Een docent moet niet zeggen: zo leg je een tuin aan. Nee, de vraag is: waar moet je allemaal aan denken als je een tuin gaat aanleggen?”

TWISTPUNT 2: MOTIVATIE

Nederlandse middelbare scholieren zijn matig gemotiveerd in vergelijking met hun leeftijdsgenoten elders op de wereld, blijkt uit onderzoek.

Bekkering:

‘Ik heb liever dat een leerling door één onderwerp begeistert wordt, dan dat hij van alles wat moet weten omdat dat in de eindtermen staat’

Anna Bosman: “Dat komt doordat we niet goed lesgeven. Motivatie is geen voorwaarde voor goed onderwijs, maar het gevolg van goed onderwijs. Een kind op de basis- of middelbare school heeft geen idee waar rekenen of wiskunde voor nodig is, dus waarom zou het daarvoor gemotiveerd moeten zijn? Je kunt dat ook niet uitleggen. Dus je begint met het leren van basisvaardigheden en -kennis: woordjes, sommen, formules. En dan ziet de leerling: oh, ik heb eerst het woordje vis geleerd en toen nog wat andere woorden en nu kan ik lezen wat er op dat bordje staat. Dat geeft een gevoel van competentie en dat leidt tot motivatie, en niet andersom. En ja, dat betekent dat niet alle dingen op school leuk zijn. Dat is dan jammer - welcome to reality. Ik vind het niet zo erg als kinderen op school dingen moeten doen waar ze geen zin in hebben. Op middelbare scholen is dat sowieso onvermijdelijk, dat heeft met de leeftijdsfase te maken; pubers vinden school vooral dom.” Harold Bekkering: “Motivatie is cruciaal en voor veel pubers is het lastig om gemotiveerd te zijn. Aan de ene kant schreeuwen pubers om grenzen en aan de andere kant om vrijheid. Maar de meeste scholen doen daar niks mee. We hopen maar dat ze goed door die middelbare-schooltijd heen komen. Mijn visie is: bevorder vrijheid binnen grenzen. Dus: je moet naar school en daar moet je voor jou betekenisvolle activiteiten doen. Wat precies, is totaal niet interessant. Bij het taalonderwijs is het de taak van de leraar om te enthousiasmeren en laten zien hoe mooi taal is. Ik vond Duits op de middelbare school een irritante taal, met een moeilijke grammatica, dus heb ik dat vak zo snel mogelijk, na twee jaar, laten vallen. Toen ik een aantal jaren later in Duitsland ging wonen, was ik gemotiveerd. Toen kon ik de taal snel spreken en kreeg ik van mijn secretaresse complimenten dat ik zo goed Duits kon schrijven. Er zaten wel veel grammaticale fouten in, maar dat was minder belangrijk. Taal is bedoeld om te communiceren en ik kon me in het algemeen prima uitdrukken. Zonder deze verhuizing had ik de rest van mijn leven een negatief gevoel over deze prachtige taal gehad; zonde.”

TWISTPUNT 3: TOETSEN

Anna Bosman: “Allereerst moet heel duidelijk zijn wat een kind per jaar moet kennen en kunnen. Elk vak moet vaststellen: wat is redelijk om te vragen en hoe gaan we dat verdelen over de tijd die we hebben? Bijvoorbeeld: aan het eind van de basisschool moeten alle leerlingen de hoofdsteden van de Europese landen kennen. En op de middelbare school moeten ze de eerste afgeleide van de continue functie kunnen bepalen. Dat is het enige dat meetbaar is; je kunt het helder vaststellen. En dus niet zoiets vaags als: ze zijn in staat tot een kritische beschouwing. Critici zeggen

Bosman:

‘Ik vind het niet zo erg als kinderen op school dingen moeten doen waar ze geen zin in hebben’

dan: ja, maar dan krijg je teaching to the test. Dat klopt: als je alle tafels tot twaalf moet kennen, dan gaan die getoetst worden. Op de middelbare school bij vakken als geschiedenis en aardrijkskunde ligt dat genuanceerder. Ik bepleit dat iedere leerling dezelfde minimumdoelen haalt. Dat zou in ongeveer driekwart van de schooltijd haalbaar moeten zijn. Het andere kwart kan dan gebruikt worden voor toepassen en gebruiken. Bijvoorbeeld door de opgedane kennis in projecten verder te verdiepen.”

Harold Bekkering: “Waarom moeten we een norm hebben om het niveau van een leerling te bepalen? De enige vragen die mij interesseren zijn: wat heb jij gedaan en wat heb je geleerd? Ik ben voor formatief toetsen, waarbij de ontwikkeling van het kind centraal wordt gesteld. Laat maar zien wat je hebt gedaan, bijvoorbeeld met een portfolio. Maar je stelt ook vragen als: hoe zit jij in elkaar, ken jij jezelf? Dat klinkt vrijblijvend, maar dat is het niet. Je moet een veertienjarige wel steeds uitdagen en het gesprek voeren over: wat wil jij gaan doen met je leven, maar vooral: wat ga je vandaag doen? School moet de leerling helpen bij het beantwoorden van die moeilijke vragen. Momenteel volgt een op de drie leerlingen buitenschoolse lessen om de eindtermen erin gestampt te krijgen en toch het beoogde diploma te halen. De school zelf motiveert blijkbaar niet. Ik accepteer dat de kans bestaat dat leerlingen zich wat eenzijdig ontwikkelen, omdat zij vooral de dingen doen die ze op dat moment interessant vinden. Ik heb liever dat een leerling zich echt verdiept in één onderwerp en daardoor begeistert wordt, dan dat hij van alles wat moet weten omdat dat in de eindtermen staat. En als je dan vervolgens naar de TU wilt en het blijkt dat je door die vrijheid te weinig van wiskunde weet, ga je dat op dat moment bijspijkeren. Ik pleit erg voor een tussenjaar tussen middelbare school en vervolgopleiding. Een jaar waarin je ruikt aan en je voorbereidt op de vervolgstap die je wilt zetten. Daar kan het extra leren van wiskunde of een taal bij horen, of werken om te kijken of mbo-zorg echt bij je past.

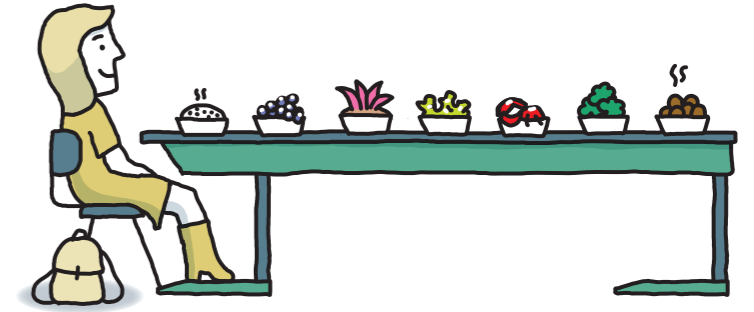
TWISTPUNT 4: KWALITEIT

Hoe staat het Nederlandse onderwijs ervoor? Gaat het goed, moet het beter? En: hoe dan?

Anna Bosman: “Het Nederlandse onderwijs is nog steeds goed, maar we moeten niet zelfgenoegzaam zijn. Ik vind het niveau van de studenten hier op de universiteit soms schrikbarend laag; ze hebben gewoon te weinig kennis.

Anna Bosman, hoogleraar
pedagogiek

Bekkering:

‘Ik wil dat een school een visie heeft en die ook echt doorvoert. Daar zou de inspectie veel meer mee bezig moeten zijn’

Dat komt vooral doordat iedere school, met name in het basisonderwijs, min of meer zelf mag bepalen wat zij wil onderwijzen. Dat is raar. De maatschappij betaalt de school en mag dus minimumdoelen stellen. Wat die doelen zijn, is onderwerp van maatschappelijke discussie en zal dus altijd een compromis zijn. Ik vind dat er een onafhankelijk instituut moet komen dat de doelen van het onderwijs heel concreet formuleert en eens in de zoveel tijd kijkt of dat allemaal nog een beetje courant is. Aan de inspectie is het dan om te controleren of een school de leerdoelen haalt en of het er een beetje ordentelijk aan toegaat op die school. Meer moeten we niet willen meten. Dus niet zoiets vaags gaan toetsen als de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.”

Harold Bekkering: “Ik ben echt heel ontevreden over het Nederlandse onderwijs. Het grootste probleem vind ik de vroegselectie; op 12-jarige leeftijd brengen we al een scheiding aan. Dat is slecht voor iedereen, vmbo-ers en vwo-ers. Het is niet uit te leggen. Mijn zoon kreeg op de basisschool een vmbo-t-advies. Toen we naar huis fietsten, zei hij: “Pap, als ik het goed begrijp heeft mijn zus, die op het vwo zit, op de basisschool veel geleerd en ik veel minder. Maar zij krijgt zes jaar voor de middelbare school en ik vier. Ik kan die achterstand dan toch nooit meer inhalen?” Een ander groot probleem is de dociele houding die we bij leerlingen kweken. We zeggen: dit zijn de eindtermen en daar moet je je op richten. Het gaat niet om jou. Ik merk dat hier op de universiteit dagelijks. Dan vragen studenten: “Meneer, is dit belangrijk voor het tentamen?”. Dan vloek ik inwendig en zeg: “Die middelbareschoolperiode is nu wel afgelopen, he. Je moet hier zelf nadenken.” Dan kijken ze je aan... Je moet ze echt ontgiften. Overigens ben ik niet tegen controle. Je wilt niet dat iedereen zomaar een school kan beginnen. Daar is een instituut als de inspectie nuttig voor. Maar de inspectie moet niet tot achter de komma bezig zijn met het meten van prestaties. Ik wil dat een school een visie heeft en die ook echt doorvoert. Dus als je zegt: wij vinden een onderzoekende houding belangrijk, dan moet je dat ook op alle niveaus in de praktijk brengen, hoe lastig ook. Daar zou de inspectie veel meer mee bezig moeten zijn.”

Bosman:

‘Aan de inspectie is het om te controleren of een school de leerdoelen haalt en of het er een beetje ordentelijk aan toegaat’

Lezers over onderwijskwaliteit

Wat is onderwijskwaliteit en waar meten we dat aan af? In het vorige nummer van VO-magazine verscheen het eerste deel van een serie artikelen over de kwaliteit van ons onderwijs. Wij vroegen u om u te mengen in het debat. Een selectie van de reacties.

START MET FOCUSGROEPEN

Vorig schooljaar heb ik een thesis aan de TIAS-universiteit geschreven over de relatie tussen tevredenheid en de onderwijskwaliteit. Centraal staat de manier waarop de tevredenheid, het welbevinden en het schoolklimaat op leerlingniveau gemeten kunnen worden. De belangrijkste conclusie is dat zowel kwantitatieve instrumenten, zoals tevredenheidsonderzoek, als kwalitatieve instrumenten, zoals focusgroepen, nodig zijn om de brede onderwijskwaliteit in beeld te brengen. De houding en de motivatie van de leerlingen zijn erg belangrijk. Hieruit volgt de aanbeveling om te starten met het inzetten van focusgroepen. Deze bieden (naast de verplichte tevredenheidsonderzoeken) een rijk palet aan meningen en ervaringen en stellen de school in staat om aanknopingspunten te vinden om aan verbetering van de onderwijskwaliteit te werken.

Jos Dierx, Dr. Mollercollege te Waalwijk

MERKBARE RESULTATEN

Inderdaad, bij een goede school gaat het om meetbare én merkbare resultaten! Bijna alles in het artikel klopt, alleen lijkt het er een beetje op dat je dient te kiezen voor het een of het ander, terwijl beide zaken van belang zijn. Voor iedere school is het een uitdaging om een goede balans te vinden tussen de drie hoofddoelen van het onderwijs die in het artikel worden genoemd: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Het is inderdaad zo dat het ene doel makkelijker meetbaar is dan het andere. Al is het niet zo dat het nu in het onderwijs alleen maar gaat om de 'harde cijfers'. Volgens mij kijkt de inspectie behalve naar doorstroom en examenresultaten ook nu al of een school erin slaagt leerlingen naar een hoger niveau te begeleiden (onderwijspositie). Verder is het echt niet zo dat de centrale examens alleen maar kennis toetsen. Ook allerlei basisvaardigheden komen aan bod. Daarnaast neemt de inspectie nu al de sociale veiligheid en het pedagogisch en didactisch klimaat van een school in haar oordeel mee. Dit zijn belangrijke voorwaarden om te komen tot 'merkbare' resultaten. Dat we die 'merkbare' resultaten misschien meer of beter zouden kunnen waarderen, dat onderschrijf ik. Een mooie uitdaging voor de toekomst!

Pieter Wisse, senior beleidsmedewerker onderwijs & kwaliteitszorg, Christelijke Scholengemeenschap Walcheren

EÉN MEETLAT?

Goed artikel over kwaliteit van onderwijs. Zeker het verschil tussen meetbaar en merkbaar zal ik in de nabije toekomst gaan gebruiken. Bijvoorbeeld als in een discussie met de inspectie onze havoleerlingen (Kansenschool in Papendrecht) vergeleken worden met havoleerlingen in een 'witte' wijk met hoogopgeleide ouders. Het is enorm frustrerend voor docenten geschiedenis, Nederlands en economie dat taal en vocabulaire zo leidend zijn in de correctievoorschriften van het centraal examen. Zeker als tweede correctoren niet in de geest van het voorschrift nakijken. Als de leerlingen landelijk langs dezelfde lat worden gelegd, maar aantoonbaar in verschillende omstandigheden opgroeien, kun je de kwaliteit dan wel meten langs dezelfde lat? Tegelijkertijd moeten we leerlingen wel langs één lat leggen om het niveau te waarborgen. Is het niet de hoogste tijd voor een indicator die ruimte geeft aan het merkbare?

Alex van Hoogdalem, afdelingsmanager Willem de Zwijger College, Papendrecht

Fotografie: Goffe Struiksma

Vertrouwen

Ergens in Londen staat de Michaela Community School, opgericht door Katherine Birbalsingh. School en schoolleider zijn beroemd aan het worden als succesvolle vernieuwers. Of wacht, vernieuwers? Het 'nieuwe' bestaat eruit dat de school strikt traditioneel werkt. Directe instructie, telefoons verboden, stilte in de gangen en een curriculum onder het motto 'Knowledge is power'. En het werkt, want de resultaten die afgelopen zomer bekend werden, zijn absoluut verbluffend. Zeker als je de achtergrond van de meeste leerlingen in aanmerking neemt.

Dat doet wellicht vermoeden dat Birbalsingh en haar team zich goed ingelezen hebben in al het beschikbare onderzoek over 'wat werkt' en dit bewijs nauwgezet hebben toegepast. Mooi voorbeeld hoe onderzoek de praktijk kan versterken, toch? Not so fast. Birbalsingh is een verklaard onderzoeksscepticus. Ze heeft met onderzoek weinig op, omdat je er volgens haar elk willekeurig standpunt mee kunt onderbouwen. Zij vertrouwt vooral op haar praktijkervaring en die van haar leraren. Als je dertig leerlingen voor je neus hebt, dan weet je wel wat werkt – dat is zo ongeveer haar redenering.

Hoe nu? Is onderzoek dan toch niet belangrijk? Draait alles om het opdoen van ervaring in de praktijk?

Wat zich hier naar mijn idee wrekt, is een onvoorzien maar potentieel giftig bij-effect van de toenemende polarisatie tussen de meer progressief en de meer conservatief geïntendeerden in het onderwijs. Beide 'kampen' (als ik ze zo mag noemen) gebruiken allerlei onderzoeken om hun standpunt te bewijzen ('er moet wat veranderen' versus 'er moet veel bij het oude blijven'). En ze schrikken er niet voor terug elkaar er zonedig mee om de oren te slaan, vooral op de sociale media.

En de leraar? Die heeft die dertig leerlingen (of meer) voor z'n neus en denkt: ik geloof het allemaal wel. Of dus juist: niet meer.

Wat in de felle discussies verdwijnt, is het idee dat onderzoek nooit definitieve antwoorden oplevert, zeker niet als het om onderwijs gaat. Onderwijs is simpelweg te complex, omdat het altijd om mensenwerk gaat. Bij het spreken over de praktijkrelevantie van onderzoek vraagt dit vooral om nuance en bescheidenheid, en niet om ferme teksten in zwart-witschema's.

Als er al een simpele boodschap te geven is, laat het dan deze uitspraak zijn, van de Britse rockstar-professor Dylan Wiliam: als er geen vertrouwen is tussen leerling en leraar, doet al dat onderzoek er niet meer toe.

Hartger Wassink
Zelfstandig onderzoeker en adviseur

Collegiaal leren kan ook wereldwijd

'Mijn collega in Ghana...'

Het is een bijzondere vorm van professionalisering: als schoolleider een bezoek brengen aan een collega in een ontwikkelingsland. Ideeën uitwisselen, workshops verzorgen én zelf leren. Deze drie schoolleiders doen het al jaren. 'Eenmaal thuis ben ik lichamelijk gesloopt, maar mentaal helemaal opgeladen.'

OVER HET PROGRAMMA

In het professionaliseringsprogramma 'Edukans World Teacher – schoolleider' werken schoolleiders, docenten en (soms ook) toekomstige docenten twee weken lang intensief samen met collega's in landen als Oeganda, Malawi, Ghana, Ethiopië, Suriname of India. Na een training van drie dagen bezoekt een groep van vijftien tot dertig deelnemers een aantal scholen in een land. Daar wisselen zij pedagogische en onderwijskundige visies uit met collega's en verzorgen zij workshops over leiderschap, teamwerk en verandermanagement. Ook coachen de deelnemers collega's on the job.

De impact van dit van en met elkaar leren over grenzen is groot. Schoolleiders verwerven een dieper inzicht in het

eigen beroep, hun persoonlijk leiderschap, de betekenis van wereldburgerschap en het eigen functioneren als schoolleider en coach. En zij dragen door dit project bij aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het onderwijs in andere landen. De onderwijssituatie in de doellanden is totaal anders: gebrek aan lokalen, leermiddelen en faciliteiten. Dat doet een beroep op het vermogen van de deelnemer aan het programma om in complexe situaties te zoeken naar creatieve oplossingen en ethisch verantwoorde keuzes. Een belangrijk uitgangspunt is wederzijds leren, wat betekent dat de schoolleiders uit beide landen vergelijkbare leerprocessen doormaken.

→ www.edukans.nl/world-teacher-schoolleider

'De stap in het onbekende smaakte naar meer'

Christel Wets zit ruim dertig jaar in het onderwijs, waarvan zeker twintig jaar als schoolleider, sinds drie jaar als interim-schoolleider. Alweer een jaar of zeven gaat zij als begeleider mee met het schoolleidersprogramma van Edukans, naar Ethiopië, Malawi, Ghana en India. De eerste keer was zij deelnemer. "Ik vroeg me af: kan ik in een heel andere omgeving mijn werk als schoolleider uitoefenen?"

"De les die ik in mijn eerste reis geleerd heb, is dat er naast de vele verschillen ook heel veel overeenkomsten zijn in het werk van schoolleiders daar en hier. Van tevoren dacht ik: ik kom ergens waar 'bijna niets is', maar dat beeld werd erg genuanceerd. Je gaat samenwerken met collega's ter plaatse op het gebied van leiderschap. En die samenwerking moet gelijkwaardig zijn, dat is de kern. Niet komen vertellen hoe het moet, maar samen dilemma's oplossen. En dan ontdek je dat heel veel hetzelfde werkt. Ook daar heb je goede en slechte schoolleiders, dat was wel een eyeopener. Als mensen mij vragen: maar wat beklijft daar nou van jullie werk? Wat gaan ze ermee doen? Dan leg ik uit: dat denk ik in Nederland op scholen ook heel vaak!"

"Ook leervragen komen overeen: hoe begeleid je docenten die het niet zo goed doen? Hoe zet je de kwaliteiten van collega's in als je onderwijs wilt veranderen? Hoe laat je docenten elkaar feedback geven? De methodes verschillen niet zoveel. Met name feedback geven is belangrijk om je als school te blijven ontwikkelen. En in Afrikaanse landen een heel mooi middel voor onderwijsverbetering zonder extra kosten, als je het vergelijkt met iets als computers doneren. Feedback werkt wederzijds, wij delen ook onze eigen leervragen met de collega's daar. We geven

workshops, maar we gebruiken ook interview om elkaar collegiaal te ondersteunen."

"Enorm verrijkend en uniek is ook dat je met docenten én met po- en vo-collega's samen aan het werk bent. Je leert op een heleboel niveaus en hebt het ook over je werk thuis. Met alles wat je daar doet denk je: hoe zou ik dat zelf doen? Voor mij persoonlijk heeft het veel betekend. De eerste keer dacht ik: – bij wijze van spreken – overleef ik het wel? Maar de stap in het onbekende smaakte naar meer.

'Wij delen ook onze leervragen met de collega's daar'

Ik heb mijn baan opgezegd en ben als interim-schoolleider aan de slag gegaan. Die stap in mijn carrière had ik niet aangedurfd zonder de uitdagingen van het werelddocentprogramma." ➤

'Hoe verschillend je ook bent, onderwijs bindt'

Douwe van Domselaar koos voor het onderwijs na een studie culturele antropologie en zestien jaar werk in de marketing. Hij werd leraar en is nu voor het vierde jaar deelschoolleider havo-vwo bovenbouw op het Don Bosco College in Volendam. In 2014 ging hij als docent met Edukans naar India. Daarna is hij elk jaar weer gegaan, als begeleider in het world teacher-/schoolleidersprogramma. "Het is verslavend."

"Tijdens zo'n reis sta je continu aan. Eenmaal thuis ben ik gesloopt, maar mentaal helemaal opgeladen. Vorig jaar kwam ik zondagmiddag terug en had maandagochtend om half 8 de eerste bespreking met ouders. Pang. Die omgekeerde cultuurschok vind ik misschien nog wel groter dan wat je op reis ervaart. Je hebt hier alles en er wordt zo ongelofelijk veel gemopperd en gezeurd!"

"Oké, alles is anders daar: het eten, de taal, de school, het systeem, de groep. Je wordt in het diepe gegooid, zonder houvast behalve je onderwijservaring en je levenservaring. En dan merk je – dat is het mooie – dat je met iedereen op de wereld kan samenwerken als het over onderwijs gaat. Hoe verschillend je ook bent, dat is wat je bindt. Over onderwijs kun je altijd interessante gesprekken hebben. Afgelopen jaar in Ghana was ik coach van een schoolleider die wilde zorgen dat ouders meer betrokken raken en dat docenten meer van elkaar leren. Dat zijn vragen waar wij hier ook tegenaan lopen, daar kun je goed over sparren. Zij vroeg mij om mee te gaan naar een gesprek met ouders over betrokkenheid: zorgen dat er boeken zijn en dat kinderen tijd krijgen om huiswerk te maken. We bleken naar het dorp te gaan, waar vierhonderd dorpingen ons opwachten op een zanderig dorpsplein met zo'n hele oude boom die alles

heeft meegemaakt. En ik moest die boodschap overbrengen! Gelukkig behoevde mijn tolk me voor serieuze blunders. Hij tipte me om de ouders te complimenteren met het feit dat ze hun kind überhaupt naar school sturen. Toen dacht ik wel: oeps, even terugschakelen."

"Je leert jezelf een spiegel voorhouden. Ik zei eens tegen een schoolleider: 'Je moet je docenten meer complimenten geven, dat vinden ze fijn'. Later dacht ik: hoe vaak doe ik dat zelf eigenlijk? 's Avonds in het hotel heb je de 'afterbabbel' – even op elkaar reageren,

meedenken, iemand uit de put helpen. Daarmee ontwikkel je ook die coaching-skills weer. Eigenlijk ben je gewoon veertien, vijftien uur per dag met onderwijs bezig. Leren to the max."

'Gelukkig behoevde mijn tolk me voor serieuze blunders'

'Het is life changing'

Merlijn Verstraeten is rector van UniC, een school voor eigentijds havo-vwo, onderdeel van NUOVO scholengroep. Sinds 1994 werkt ze in het onderwijs, vanaf 2000 als leidinggevende. Zij staat aan de wieg van het schoolleidersprogramma van Edukans. "Wat mij het meeste raakt in deze landen: het lot van meisjes. Slavernij, genitale verminking, niet geboren mogen worden. Toch zie je ook stappen naar emancipatie. In India komen wat meer vrouwelijke hoofdonderwijzers."

"Nadat ik in 2010 had meegedaan aan het world teacher-programma stelde ik Edukans voor om in mijn sabbatical een schoolleidersprogramma te ontwerpen. Na hun fiat ben ik drie maanden in Oeganda geweest. In die periode in 2011 heb ik van tachtig middelbare scholen de schoolleiders getraind in verschillende vormen van leiderschap en management, team building en active learning. Vervolgens ben ik naar veel van die scholen geweest om samen met een lokale partner op de job op die thema's te coachen. Sinds dat jaar heb ik nog twaalf reizen gemaakt in veel landen. De afgelopen twee jaar hebben we in Oeganda een scholingstraject gedaan voor inspecteurs. Samen met hen hebben we een programma gemaakt op basis van hun eigen vraag. Wij werken altijd met 'de vraag vanuit het zuiden' zoals wij dat noemen. We komen daar niets opleggen, we zijn aan het participeren en co-creëren. Wat niet wil zeggen dat je nooit meemaakt dat er naar je opgekeken wordt."

"Een terugkerende vraag is: hoe kunnen docenten de leerlingen – in die grote klassen –

'Je leert ontzettend veel over tolerantie en over echt in verbinding staan'

activeren? In een gehoorzaamheidscultuur hebben de leerlingen geen stem of eigenaarschap. We zien nu dat de overtuiging postvat dat schoolleiders zélf de sleutel tot verandering zijn. Ook tijdens de inspecteurstrainingen kwam naar boven: 'Wij zitten onszelf in de weg met onze hiërarchie en ons masker van sociale wenselijkheid.' Eigenlijk is het super-simpel. Als ik ook maar één schoolleider weet

aan te zetten en die weet weer een docent aan te zetten om de kinderen te activeren, dan heeft een kind al zoveel beter onderwijs. Dan ontstaat bij leerlingen er een soort eageness. En dat aanzetten werkt niet anders dan bij ons: inspireren door goede inhoud met veel enthousiasme in een activerende vorm brengen. Met humor en spel. De mechanismen om een boodschap over te brengen zijn universeel."

"Ik vind eigenlijk dat iedere schoolleider of docent een keer mee zou moeten. Je leert ontzettend veel over tolerantie en over echt in verbinding staan. Het is life changing. Zelf ben ik veel milder geworden door in die context te opereren."

5 vragen over project Baanbrekers

Een extra paar handen

Een medewerker die drukbezette collega's bijkomende taken uit handen kan nemen: in veel scholen zou het goed van pas komen. Het is echter niet altijd een-twee-drie te realiseren. Een nieuw project van de VO-raad neemt knelpunten weg waar schoolbesturen tegenaan lopen.

1 PROJECT BAANBREKERS, WAT IS DAT?

Steeds meer schoolorganisaties creëren functies die iemand met een arbeidsbeperking prima kan uitvoeren, waardoor andere medewerkers meer de handen vrij krijgen voor hun hoofdtaken. Met het project Baanbrekers wil de VO-raad praktische knelpunten wegnemen die scholen bij het realiseren van deze functies tegenkomen. Het project ondersteunt schoolbesturen die eigenaarschap en verantwoordelijkheid willen nemen om als werkgever hun maatschappelijke rol te vervullen, maar vastlopen in de organisatie ervan.

2 WAT KUNNEN DE BAANBREKERS VOOR MIJ DOEN?

Alles in het project is erop gericht onderwijs-werkgevers in staat te stellen om werkzoekenden met een indicatie banenafpraak door middel van passende arbeid naast economische zelfstandigheid ook een zinvol bestaan te bezorgen. Twijfelt u of dit binnen uw organisatie kan, bijvoorbeeld omdat u te maken hebt met krimp, dan verkennen de Baanbrekers samen met u de mogelijkheden. Zij delen hun kennis en expertise en helpen bij het opruimen van obstakels. Het Baanbrekers-team werkt nauw samen met (lokale) netwerkpartijen zoals de gemeente en het UWV. Zij weten hoe u de begeleiding op het werk kunt regelen en hoe u de duurzaamheid van de arbeid waarborgt.

3 WAT LEVERT HET MIJN SCHOOL OP?

- U trekt gemotiveerde en betrokken medewerkers aan. Het zijn bewezen doorzetters.
- U kunt door een andere verdeling van werk uw bedrijfsprocessen efficiënter organiseren en de werkdruk van leraren verlagen. De reguliere personeelsleden doen het werk waarvoor ze zijn gekwalificeerd en de meer elementaire en gestandaardiseerde werkzaamheden worden uitgevoerd door mensen met een arbeidsbeperking.
- U behaalt uw doelstellingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen en de banenafpraak uit het Sociaal Akkoord.
- Indien uw medewerker mogelijk minder presteert, betaalt u een eerlijke en reële loonwaarde voor het werk.

WAT HOUDT DE WET BANENAFSPRAAK IN?

Sinds 2015 vervangt de Participatiewet de Wet werk en bijstand (WWB), de Wet sociale werkvoorziening (WSW) en een deel van de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong). Met de Participatiewet wil het kabinet meer mensen met een ziekte of handicap aan het werk krijgen. Het kabinet en werkgevers hebben daarom afgesproken extra banen te scheppen. Dit wordt geregeld in de Wet banenafpraak.

4 WAAR MOET IK DAN AAN DENKEN?

Als u duurzame banen voor werkzoekenden met een arbeidsbeperking wilt creëren, komen de Baanbrekers graag naar u toe om de mogelijkheden te bespreken. Uw vraag staat centraal; van daaruit werken we samen toe naar een plan van aanpak.

5 IK WIL IEMAND UIT DE DOELGROEP BANENAFSPRAAK PLAATSEN. WAT VERWACHT PROJECT BAANBREKERS VAN MIJ?

Elk traject begint met een gesprek waarin de Baanbrekers gezamenlijk onderzoeken wat binnen uw schoolbestuur de ideeën en mogelijkheden zijn. Het actieplan dat hieruit voortkomt, is de leidraad waarmee uw collega's samen met de Baanbrekers aan de slag gaan. Voor een succesvolle plaatsing is het belangrijk dat er ook 'vanuit de lijn' betrokkenheid en motivatie is. De Baanbrekers adviseren u om met uw collega's te kijken naar processen, taken en functies die mogelijk geschikt zijn voor iemand uit de doelgroep. Ook is het belangrijk dat u binnen de organisatie tijd en ruimte maakt voor de aansturing en begeleiding van de nieuwe collega.

→ Twijfel of het binnen uw organisatie kan? De Baanbrekers verkennen samen met u de mogelijkheden. Bel 06-12 59 87 22 (projectleider Peter Vos).

U kunt door een andere verdeling van werk uw bedrijfsprocessen efficiënter organiseren

'HANDS-ON AANPAK'

"Als je ziet wat een passende, betaalde baan, waar talenten tot hun recht komen, aan toegevoegde waarde met zich mee brengt voor iemand die net een beetje extra hulp nog heeft... dat is oprecht geweldig. Natuurlijk voor de betrokkene zelf, maar ook voor de werkgever en het team van collega's. Bij project Baanbrekers zijn we bekend met de ontwikkeling en implementatie van sociale-innovatieprojecten op het vlak van arbeid. Wij combineren ervaring in operationele, on the job-implementatie van inclusief werkgeverschap met hands-on aanpakken en kennis van het funderend onderwijs. We hebben kennis van de inclusienetwerken, de lobby en de brede samenwerkingspartijen die voor inclusief werkgeverschap van belang zijn. Daar staan wij schoolbesturen graag mee bij. Zo brengen we samen impactvolle innovatieprojecten in het kader van de banenafpraak naar een goed resultaat."

Peter Vos

Projectleider, tevens zelfstandig onderzoeker en adviseur

Nieuwe wet in aantocht

Hoe worden leerlingen actieve burgers?

Een nieuwe wet moet verduidelijken wat er van scholen wordt verwacht als het gaat om actief burgerschap en sociale integratie. Wij keken bij Helicon in Nijmegen, dat ervaring heeft met een losse én een gestructureerde aanpak, en bij het Christelijk Lyceum Veenendaal, dat burgerschapsvorming niet inroostert, maar inspeelt op de actualiteit.

Van gestructureerd naar losjes, en daarvandaan terug naar structuur: bij Helicon Vmbo Nijmegen vertoont de aandacht voor burgerschap een golvende lijn. Toen zich jaren geleden een klein groepje extreemrechtse leerlingen manifesteerde, werd burgerschapsvorming een prioriteit. “Onze docenten voelden zich ongemakkelijk bij die leerlingen”, vertelt Janine Dibbits, leraar burgerschapsvorming. Er kwam meer nadrukkelijke aandacht voor respect en discriminatie; tijdens de behandeling van de Tweede

‘Als je je haar paars verft, word je daar niet heel raar op aangekeken’

Wereldoorlog bij het vak mens en maatschappij, maar ook bij andere vakken en buiten de lessen om. De school besloot om twintig derdeklassers op te leiden tot peertrainers; elk jaar ging een nieuwe lichter op excursie naar Auschwitz. De peertrainers leerden discussietechnieken aan en gaven tijdens de Week van het Respect onder begeleiding van de mentor les aan de eerste en tweede klassen. De situatie normaliseerde en de rust keerde terug op school.

SYNAGOGES EN MOSKEEËN

Destijds werkte Helicon Vmbo aan burgerschapsvorming zonder een methode. In de eerste klassen richtte de aandacht zich op verschillende godsdiensten. “Eerst onder de vlag van levensbeschouwing, daarna van burgerschapsvorming”, vertelt Dibbits. “Een van onze docenten heeft een mooi programma opgebouwd, waarbij de leerlingen aan het eind van het jaar naar synagoges, moskeeën en andere geloofshuizen gingen. Dat vonden ze spannend en leuk.” In de tweede klassen werden verschillende thema’s behandeld. Zo was de aanwezigheid van een paar homoseksuele docenten en enkele transgender leerlingen aanleiding om aandacht te besteden aan seksuele diversiteit. Er kwamen sprekers, filmpjes en klassen bezochten het COC. Toen de school negatieve uitingen over buitenlanders opving, werd een thema gemaakt van het onderwerp vluchtelingen. De leraren bedachten daarbij zelf vragen en opdrachten.

“Die werkwijze voelde beetje als hapsnap”, zegt Dibbits. “We misten toch houvast, een duidelijke lijn.” Daarom schafte de school uiteindelijk een methode aan, ‘Kies 1’. De eerste helft van het jaar hebben de tweede klassen nu twee keer 45 minuten per week burgerschap, de tweede

Toen zich jaren geleden een klein groepje extreemrechtse leerlingen manifesteerde, werd burgerschapsvorming een prioriteit

helft van het jaar de eerste klassen. De school heeft daarnaast een werkgroep 'Actief burgerschap', die helpt om de Week van het Respect en andere thematische activiteiten voor te bereiden.

De trips naar Auschwitz werden te duur. In plaats daarvan gaan de peertrainers nu naar Westerbork en Amsterdam om zich daar te bezinnen op democratie, respect en vrijheid van meningsuiting. "We brengen onderscheid aan tussen feiten en meningen", omschrijft Dibbits. "En vragen: waarom vind jij iets? Snap je het wanneer iemand anders denkt dan jij?" Zij ziet ook de maatschappelijke stades die leerlingen lopen, als een belangrijke bijdrage aan hun burgerschapsvorming.

ANDERS-ZIJN

De school probeert projecten dicht bij de belevingswereld van leerlingen te brengen, vertelt Annis Thorn Leeson, pr-medewerker en mede-organisator van burgerschapsprojecten bij Helicon. "Hier in de buurt is bijvoorbeeld een begraafplaats voor buitenlandse soldaten die zijn gesneuveld tijdens de Tweede Wereldoorlog. Leerlingen krijgen ter plekke uitleg van de leraar mens en maatschappij en leggen bloemen. Ze gaan beseffen dat deze soldaten ons huidige leven in vrijheid mogelijk hebben gemaakt. Daar sluiten bepaalde lessen weer op aan."

Wat is het effect van al die vorming? Dibbits: "Anders-zijn is geen probleem bij ons op school. Homoseksualiteit is bijvoorbeeld helemaal geen issue." Thorn Leeson vult aan: "We besteden veel aandacht aan pesten. Leerlingen weten waar ze zich kunnen melden als ze worden gepest. We gaan dan met beide partijen in gesprek. Dat werkt."

WETSVOORSTEL: 'DOELGERICHT, SAMENHANGEND'

De Wet verduidelijking burgerschapsopdracht treedt naar verwachting in augustus 2020 in werking. Het wetsvoorstel komt eind oktober in de Tweede Kamer. De wet geeft scholen de volgende opdracht:

1. Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:
  - a. Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens; en

Leerlingen geven aan dat ze de sfeer op school fijn vinden, dat je bij ons kan zijn wie je wil zijn. Als je je haar paars verft, word je daar niet heel raar op aangekeken."

ACTUALITEIT

Aparte lessen burgerschap zijn er niet op het Christelijk Lyceum Veenendaal, vijftig kilometer verderop. Wel komt het onderwerp nadrukkelijk terug in het onderwijs, vertelt directeur onderwijs Karin Wouters. "Het zit in de normen en waarden van onze school en komt onder andere aan de orde bij het vak maatschappijleer. Leerlingen bezoeken zowel de raadszaal in Veenendaal als de Tweede Kamer en het Europees Parlement. Veenendaalse raadsleden en andere genodigden komen in de les gesprekken voeren. Verder doen wij regelmatig mee met een goedbedoelende actie en gaan onze leerlingen op maatschappelijke stage." Elke dag begint met een dagopening. "De opening is vaak aan de hand van iets uit de Bijbel, maar dat kan ook de actualiteit zijn. Als er iets opvallends is gebeurd in bijvoorbeeld de politiek, brengen we het gesprek op gang. Voor leerlingen is dat een moment van bezinning. Volgens mij kun je dat soort momenten prima scharen onder burgerschap." Ook zijn veel docenten politiek betrokken. "De docent Engels haakt bijvoorbeeld in op de naderende Brexit. En bij het vak geschiedenis vergelijkt de leraar de situatie van nu misschien met die in het verleden." Onderwerpen die spelen op school of in de buitenwereld, komen informeel ter sprake in de personeelskamer en dat kan ertoe leiden dat ze een plek krijgen in het programma. Maar ook de schoolleiding agendaert wel eens een thema. Wouters: "Vorig jaar hadden we veel overlast van een groep Marokkaanse leerlingen. Dat hebben wij met het team besproken. We vermoedden dat die jongens op school onvoldoende aanspreekpunten of rolmodellen hadden. Wij hadden al besloten om contact op te nemen met Marokkaanse buurtvaders, maar dat bleek uiteindelijk niet nodig. Onze conciërges kwamen ook goed met hen in gesprek en langs die weg is het probleem grotendeels opgelost. Zo zie je hoe belangrijk goede onderlinge contacten zijn."

- b. Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de Nederlandse democratische samenleving.
2. Het bevoegd gezag draagt zorg voor een cultuur waarin alle bij het aanbieden van onderwijs betrokken personen in hun uitingen handelen in overeenstemming met de waarden, bedoeld in onderdeel a, en creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met omgang met deze waarden.
- Lees het hele voorstel op internetconsultatie.nl/burgerschap

LEERNETWERKEN EN PRAKTISCHE TIPS

Wilt u zich voorbereiden op de nieuwe wet en burgerschapsopdracht ontwikkelen dat past bij de onderwijsvisie van uw school, dat doelgericht is en verankerd in het schoolbeleid? Het project 'Versterking Burgerschap in het vo' van de VO-raad faciliteert bestuurders en schoolleiders met diverse middelen en advies:

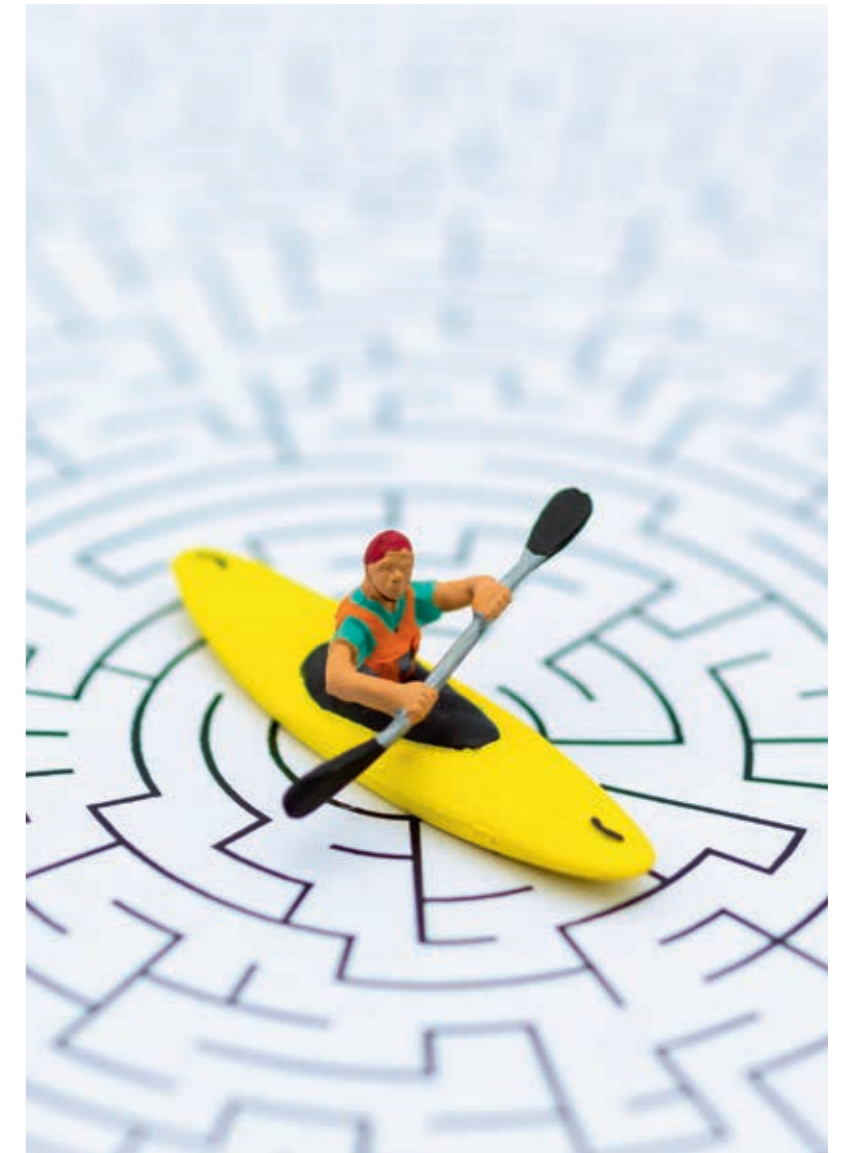
- Op de poster bij dit magazine wordt in één oogopslag duidelijk wat er allemaal kan vallen onder burgerschap.
- Het Handboek Burgerschapsonderwijs geeft praktische tips, goede voorbeelden en inzichten uit wetenschappelijk onderzoek. Het is kosteloos aan te vragen via burgerschap@vo-raad.nl en te downloaden via vo-raad.nl.
- Scholen kunnen zich via vo-raad.nl, onder het thema Burgerschap in het vo / Praktijk & ondersteuning, aanmelden voor een leernetwerk samen met andere scholen.
- Dit najaar zijn er diverse informatiebijeenkomsten verspreid over het land. Op 28 november staat de werkconferentie 'Focus op Burgerschap' op de agenda, met interactieve workshops en als keynote-speaker ontwikkelingspsycholoog Steven Pont. Aanmelden kan via vo-raad.nl.

TE VRIJBLIJVEND?

Als je burgerschapsvorming niet inroostert, geeft dat vrijheid. Je kunt deze vorming dan invullen aan de hand van de actualiteit in de wereld en op school. Maar loop je dan niet het risico dat de burgerschapsvorming ondergesneeuwd raakt door andere prioriteiten? Dat ziet Wouters niet zo snel gebeuren. "Wij kunnen inspringen op de actualiteit en dat werkt heel goed. Als je als docent over iets wat net is gebeurd het gesprek aangaat in de klas, dan heeft dat echt impact. Dan zijn leerlingen getriggerd en geïnteresseerd. Een voorwaarde is wel dat de docenten dat kunnen en durven. Bij ons is dat zeker het geval." Deze vorm van burgerschap werkt, zegt zij. "Onze leerlingen komen zelf met een actie voor een goed doel. Ze gaan respectvol met elkaar om. Wij hebben leerlingen en docenten van alle geaardheden op school en een aantal leerlingen die momenteel een transformatie naar een andere sekse doormaken. Daar wordt openlijk en met respect voor elkaar over gesproken."

NIEUWE WET

Hoe kijken Dibbits, leraar burgerschapsvorming, en Wouters, directeur onderwijs, aan tegen de nieuwe wet voor het burgerschapsopdracht (zie kader)? Dibbits is positief: "Ik denk dat het per school sterk verschilt wat er aan dit onderwerp wordt gedaan. Dat hangt af van wat

'Wij vinden burgerschap belangrijk, maar het blijft zoeken naar een goede invulling'

de docenten passend vinden en wat er leeft binnen een school. Wij vinden burgerschap belangrijk, maar het blijft zoeken naar een goede invulling, zowel bij het vak burgerschapsvorming als binnen de school als geheel. Als je populatie verandert, moet je misschien weer andere thema's kiezen. Daarom is het wel fijn dat de randvoorwaarden nu duidelijker zijn." Wouters betwijfelt echter of de nieuwe wet op haar school gaat zorgen voor een betere aanpak. "Ik denk: mensen, wij doen het al. Laat ons met rust. Wij moeten uiteindelijk jongeren afleveren die goede burgers zijn, die weten wat democratie is, die kunnen omgaan met verschillende bevolkingsgroepen, die normen en waarden hebben. Dat is al het doel van onze school. Wat kan een wet daar nog aan verbeteren?"

VO IN BEELD

Fotografie: Dirk Kreijkamp

Een gezonde school maak je zelf

Het programma Gezonde School is onlangs vernieuwd en beschrijft nu in negen stappen wat scholen kunnen doen om een 'gezonde school' te worden. Bij Het Hooghuis in Oss zijn ze al langer goed bezig: alle zeven locaties hebben het vignet Gezonde School, themacertificaat Voeding, voor de tweede keer behaald. Op de foto zijn leerlingen uit leerjaar 4 van de afdeling Zorg & Welzijn een gezonde lunch voor verkoop in de schoolkantine aan het bereiden.

31 oktober is de Dag van de Gezonde School.

Kijk voor meer informatie op www.gezondeschool.nl.

Innovatie op het Herbert Vissers College en het Christelijk Lyceum in Apeldoorn

Schoolleiders poken het vuur van de vernieuwing op

Hoe richt je de school zo in dat je leerlingen kunt boeien en activeren met toekomstgericht onderwijs? Bij die zoektocht spelen school- en teamleiders een grote rol. Rector Uldrik Speerstra van het Herbert Vissers College in Nieuw-Vennep en Valentina Devid, teamleider bij het Christelijk Lyceum Apeldoorn, vertellen hoe zij de ontwikkeling binnen hun school aansturen.

Christelijk Lyceum Apeldoorn:

Enthousiasmeren, aan het denken zetten, mensen meekrijgen

Het Christelijk Lyceum Apeldoorn (mavo tot en met gymnasium) werkt aan betekenisvol onderwijs. “De leerlingen gaven terug: school is leuk en aardig, maar wat kan ik hier later mee?”, vertelt teamleider Valentina Devid. “De koppeling ontbrak tussen de theorie en de wereld waarop zij zich zouden moeten voorbereiden. Volgens ons kan betekenisvol onderwijs die leemte vullen.”

Het team ziet formatief evalueren als een middel om daar te komen. In alle lessen wordt gewerkt met leerdoelen. Deze geven de leerlingen inzicht in wat ze moeten kennen en kunnen. Op basis daarvan worden de lessen ingericht. Docenten meten cyclisch waar de leerling zich bevindt op zijn weg naar het beheersen van de leerdoelen. Met gerichte feedback helpen de docenten de leerlingen verder. “Zo voelen leerlingen zich meer betrokken bij de leerstof en wordt het leren betekenisvol”, zegt Devid.

Het Christelijk Lyceum Apeldoorn bood voorheen klassiek, frontaal onderwijs. “Dat deden we goed. Het was daarom

best spannend om dit te doorbreken”, vertelt Devid. “Maar veel docenten voelden dat het anders moest.”

PEUTEREN

De teamleider: “Ik heb lef; ik vind het leuk om iets nieuws te doen, dingen uit te proberen. Ik heb collega's daarin ook erg gestimuleerd. Ik denk dat dat een van de redenen is waarom mensen wilden aanhaken. Ik enthousiasmeer en stel veel vragen, ook bij het koffieapparaat.” Wil je mensen meekrijgen in iets nieuws, dan moet je veel ‘peuteren’, zegt zij. “Je moet iets los zien te krijgen in hun mindset. Anders dendert die trein door en verandert er niets. Als mensen aan het denken zijn gezet, praat je verder. Op een gegeven moment zijn ze dan klaar voor een nieuwe stap. Ik probeerde steeds om diepere lagen aan te boren: waarom doen we de dingen zoals we ze doen? Dat leidde tot mooie gesprekken over ons onderwijs. Eens per maand op dinsdagmiddag waren we met elkaar aan het ontwikkelen. Dat waren heel waardevolle bijeenkomsten.” Met behulp van innovatiegelden konden mensen hiervoor worden vrijgesteld.

ZELFSTANDIGER

De nieuwe werkwijze is vorig schooljaar gestart in twee havo 1-klassen. Dit jaar doen drie brugklassen en vier havo 2-klassen mee. Er meldden zich zoveel geïnteresseerde docenten, dat alle vakken ruimschoots konden worden bezet. Devid: “Eerst was ik vooral de kartrekker, maar op een gegeven moment kwamen we allemaal op hetzelfde niveau en werd het leren met en van elkaar.”

Valentina Devid: ‘Ik heb lef en vind het leuk om iets nieuws te doen, dingen uit te proberen’

De betrokken teamleden focussen zich op het onder de knie krijgen van het formatief evalueren, maar werken ook aan het curriculum. De leerlingen zijn positief. “Ze vinden het fijn om met leerdoelen te werken en vaker met allerlei toetsvormpjes te checken hoe het gaat.” Op twee ouderavonden vulden ouders een digitale enquête in over de nieuwe manier van lesgeven en daarna ging het team in kleine groepjes met hen in gesprek. “We hebben goed uitgelegd waarom we deze stap hebben gezet. De ouders vonden dat hun kinderen zijn opgebloeid, meer zelfvertrouwen hebben en veel zelfstandiger worden. Eén moeder was zelfs geëmotioneerd; ze zei dat haar dochter een grote transformatie heeft door-gemaakt en was ervan overtuigd dat het door onze manier van lesgeven kwam.”

GEDETAILLEERDE FEEDBACK

De nieuwe werkwijze straalt uit naar andere aspecten van de school. Zo voeren de mentoren en docenten andere gesprekken met ouders. “Je weet meer van de leerlingen en kan veel gedetailleerder feedback geven. Je neemt de ‘formatieve blik’ ook mee in je kijk op jezelf en collega's. Daarbij ga je óók doelen stellen, meten, adviseren, feedback organiseren, iets aanpassen. We zijn nu aan het brainstormen over hoe we dit ook in de functionerings-gesprekken kunnen verwerken.” Natuurlijk loopt niet elke collega even hard. “Er zijn altijd mensen die langs de zijlijn staan en er niet genoeg van weten, maar wél kritiek hebben. Je moet blijven geloven in wat je aan het doen bent en het lef hebben om het

gesprek met die mensen aan te gaan. Het vraagt veel doorzettingsvermogen. Je moet medestanders om je heen verzamelen en de vernieuwing samen vormgeven.” Devid: “Het succes en enthousiasme steken andere mensen aan. Dat is maar goed ook, want we hebben steeds meer mensen nodig om op deze manier les te geven.”

Herbert Vissers College:

Goede initiatieven faciliteren, ruimte geven, grenzen bewaken

Het Herbert Vissers College in Nieuw-Vennep (vmbo tot en met vwo) heeft de afgelopen jaren veel onderwijs-vernieuwingen verkend. Er werd volop ICT ingezet, de school deed mee aan Onderwijspioniers, de leraren werkten met team teaching en duurzame didactiek. Toen Uldrik Speerstra drie jaar geleden rector werd, kreeg hij de opdracht om die vernieuwingen te verbinden. Hij begon in augustus en vertelde in zijn jaaropening dat hij die opdracht graag wilde delen met de school. De boodschap kwam aan: niet lang daarna meldde zich een groep docenten. “Zij hadden een idee hoe je die initiatieven zou kunnen verbinden en vroegen toestemming om dit uit te werken. Ik was onder de indruk van hun eerste schets en zij werkten deze verder uit.” Deze groep zag als rode draad het streven dat leerlingen meer aan het stuur

‘Eerst was ik vooral de kartrekker, maar op een gegeven moment werd het leren met en van elkaar’

van hun eigen leren zouden komen. Speerstra: "Dat past bij de visie van onze school en ons bestuur, Stichting IRIS. Die houdt in dat wij onze leerlingen in staat willen stellen om hun talenten te ontwikkelen."

DIENENDE ROL

Je moet als rector heel voorzichtig zijn om te vertellen hoe het moet, vindt hij. "Je hebt een dienende rol, je faciliteert. Daarom was ik ook zo blij met die groep. Zij kennen de leerlingen en de cultuur van de school. Mijn kwaliteit was dat ik de waarde van dat plan zag."

De groep ontwikkelde uiteindelijk Herbert Vissers eXplore (HVX). Leerlingen van vmbo kader tot en met vwo werken in één speciaal hiervoor ontworpen ruimte. Hier wordt gepersonaliseerd en vraaggestuurd geleerd. Leerlingen volgen hun eigen traject, intensief begeleid door coaches of vakdocenten. Zij leren de leerlingen geleidelijk met toenemende vrijheid om te gaan. De ontwerpers van HVX hebben zich laten inspireren door de learning power approach van de Britse onderwijskundige Guy Claxton. Speerstra: "Ik heb de groep veel ruimte gegeven, maar ben wel voortdurend met hen in gesprek gebleven. Ik heb ook bewaakt dat ze binnen de kaders van de school bleven." Toch vonden sommige collega's dat het ontwikkelproces te snel ging. "Toen hebben we besloten om meer tijd te nemen voor de uitwerking van het concept."

GEPERSONALISEERD LEREN

Binnen HVX werken leraren en leerlingen van alle niveaus samen. Speerstra: "Mensen helpen elkaar, ieder vanuit hun eigen motivatie. Zo'n team is continu aan het leren en zo groeit de saamhorigheid."

HVX begon vorig schooljaar met 55 leerlingen. Dit jaar zijn er 163. Speerstra wil beslist zijn reguliere afdelingen in ere houden, want ouders en leerlingen moeten wat te kiezen hebben. "HVX is een mooie formule voor leerlingen die veel zelfsturing willen. Regulier is voor wie meer sturing wil vanuit de docent."

Volgens de rector voelen HVX-leerlingen zich 'prettig en vrij'. "Ze houden langer dan op de reguliere afdeling de onbevangenheid waarmee ze vanuit de basisschool binnen kwamen." De ouders zijn tevreden. Er stappen ook nauwelijks kinderen over naar regulier. "Het is wel belangrijk om te zorgen dat ze tegen het eindexamen alles weten wat ze moeten weten", zegt Speerstra. "Daar is het team nu al volop mee bezig. We willen geen examentraining geven, maar leerlingen wel goed voorbereiden."

EIGEN ONTWIKKELPAD

Het innovatieve HVX en de rest van de school moeten wel in balans blijven. Speerstra stimuleerde de andere afdelingen om in stappen te gaan vernieuwen. "Ook zij zijn bezig met: hoe krijgen we onze leerlingen aan het leren, hoe kunnen we op een andere manier differentiëren? Het reguliere vmbo is bijvoorbeeld goed bezig met gepersonaliseerd leren."

Elke afdeling kiest een eigen ontwikkelpad

Uldrik Speerstra: 'Ik vind het belangrijk dat de mensen die met leerlingen werken, hun eigen keuzes kunnen maken'

Elke afdeling kiest een eigen ontwikkelpad. Het HVX-team koos ervoor om te werken zonder teamleider en rechtstreeks te rapporteren aan de rector. Het vmbo heeft een projectleider voor de onderwijsvernieuwing. Speerstra bewaakt dat alle plannen vallen binnen de ambities uit het schoolplan. "Daarbinnen is er alle ruimte om keuzes te maken. Ik heb zeker voorkeuren, maar ik let goed op dat ik die niet doordruk. Ik vind het belangrijk dat de mensen die met leerlingen werken, hun eigen keuzes kunnen maken. Daar worden ze het gelukkigst van en uiteindelijk bereiken we daar het meeste mee als school."

DE SCHOOLLEIDERSCONFERENTIE: VAN VISIE NAAR ACTIE

Veel scholen hebben een duidelijke visie op het onderwijs van de toekomst, maar hoe ga je als schoolleider in de praktijk aan de slag met onderwijsontwikkeling? Hoe krijg je collega's in de ontwikkelstand? Kortom: hoe maak je de vertaalslag van visie naar actie? Die vragen staan centraal tijdens de Schoolleidersconferentie op 13 november 2019 in Gooiland, Hilversum. Inspirerende sprekers geven nieuwe inzichten, en bezoekers kunnen aan de

slag met thema's als veranderkracht, lerende cultuur en leiderschap. Ook kunnen zij ervaringen uitwisselen met collega-schoolleiders en leiders uit andere sectoren. Valentina Devid zal tijdens de Schoolleidersconferentie ook een sessie verzorgen. Alle schoolleiders uit het vo zijn welkom, dus zowel team- en afdelingsleiders als directeuren en rectoren. → Kijk voor meer informatie en aanmelden op www.voortgezetleren.nl/ schoolleidersconferentie

DE CODE EN IK

Tekst: Cindy Curré

De leden van de VO-raad hebben met elkaar de Code Goed Onderwijsbestuur VO vastgesteld, die in juni 2019 werd geactualiseerd. In deze rubriek bevragen we bestuurders over de vier onderliggende principes van de code. Deze keer is Erika Diender van Dijk aan het woord, voorzitter College van Bestuur van Quadraam, een bestuur met veertien middelbare scholen in de regio Arnhem, De Liemers en Overbetuwe.

Principe 1:

'GIJ ZULT VERANTWOORDELIJK ZIJN.'

Besturen zijn verantwoordelijk voor de onderwijskwaliteit en de randvoorwaarden die dat mogelijk maken.

"Als bestuurder ben je natuurlijk eindverantwoordelijk voor je organisatie en ben je aanspreekbaar op de onderwijskwaliteit. Mijn belangrijkste rol is dat ik de randvoorwaarden schep, zodat anderen die het onderwijs geven dat op de beste manier kunnen doen. Ik organiseer ook de checks and balances om te kunnen sturen op de onderwijskwaliteit. Maar: de docent gaat óók over de onderwijskwaliteit en dat dreigen we soms uit het oog te verliezen. De bestuurder is niet alléén verantwoordelijk, maar daar schuift het nu wel wat vaak naar toe. Ik merkte dat ook tijdens het bestuurlijke inspectiebezoek afgelopen schooljaar. En dan denk ik: dat is raar, want we werken toch met professionals?"

'Ik doe mijn best, maar ik maak ook fouten. Ik ben geen heilige'

Principe 2:

'GIJ ZULT PROFESSIONEEL ZIJN.'

Bestuur en intern toezicht zetten zich in voor een lerende organisatie op alle niveaus om invulling te geven aan de regionale maatschappelijke opgave.

"Absoluut. Het werken aan een lerende organisatie is een van de ingewikkeldste én een van de mooiste opdrachten van een bestuurder. In organisaties als de onze is iedereen met leren bezig, maar ik merk dat het juist in de school vaak moeilijk is om als medewerker ook zelf te blijven leren en ontwikkelen. Het is echt de verantwoordelijkheid van de bestuurder om continu te werken aan een werkklimaat waarbinnen dat gemeengoed is. Ik vind dat een van mijn grootste opdrachten. Uiteraard betekent dat ook dat ik met de raad van toezicht spreek over mijn eigen lerende houding en ontwikkeling. Ik heb een voorbeeldrol. Als ik het niet doe en niet zichtbaar maak, kan ik het ook niet van iemand anders verwachten."

Principe 3:

'GIJ ZULT INTEGER ZIJN.'

Om het vertrouwen van de samenleving verder te versterken is integer handelen onmisbaar. Integer handelen omvat zoveel als 'het juiste doen, en het niet-juiste laten' en 'naar eer en geweten en naar beste kunnen en vermogen handelen'.

"Ik word altijd argwanend als mensen van zichzelf zeggen dat ze integer zijn. Integer zijn is namelijk heel moeilijk. Je moet jezelf continu afvragen: 'Is wat ik doe ook nog OK als het morgen in de krant staat?' Dat is een meeltat voor mij. Ik stel mezelf die vraag dagelijks. Maar het blijft ingewikkeld, want ik kan iets integer vinden, maar een ander hoeft het daar niet mee eens zijn. Integriteit is altijd onderwerp van discussie, dat maakt het soms lastig. En tegelijkertijd is het gesprek erover noodzakelijk om met elkaar het goede te doen. Ik doe mijn best, maar ik maak ook fouten. Ik ben geen heilige."

Principe 4:

'GIJ ZULT OPENHEID GEVEN.'

Onderwijsinstellingen hebben een maatschappelijke opgave en voeren die uit met publiek gefinancierde middelen. Om die reden geven zij actief invulling aan het principe 'openheid'.

"Al werk je niet met publiek geld, dan nóg moet je verantwoording aan de samenleving afleggen. Ik vind die openheid heel belangrijk. Dus het jaarverslag op je website: geen discussie over mogelijk. Er zijn heel veel mensen die ons werk controleren en als ze dat gedaan hebben, mogen anderen dat zien. Maar ik vind de hetzes die soms ontstaan rondom het geven van openheid wel een probleem. Ik heb moeite met mensen die te pas en te onpas roepen dat wij worden betaald van hun geld. Dat is niet waar, we vervullen met elkaar een collectieve opdracht. Dus affaires waarbij bestuurders hun bonnetjes bij RTL4 moeten inleveren, vind ik de verkeerde vorm van openheid. En daar mogen we als onderwijsbestuurders iets van zeggen. Maar dat is best spannend, want stel je voor dat iemand denkt dat je niet integer bent. Of dat je dingen achterhoudt. Persoonlijk denk ik: iets meer vertrouwen in ons zou wel fijn zijn. Waarbij natuurlijk als een paal boven water staat dat je excessen stevig moet aanpakken."

Laura stond op afstand maar assisteert nu op de middelbare school

Lees op www.vo-raad.nl hoe andere scholen werk maken van de banenafpraak

Nieuwe banen creëren voor mensen met een arbeidsbeperking blijkt lastig in de praktijk. Er komt veel 'uitzoekwerk' en 'geregel' bij kijken. Daarom gaan wij van start als de BaanBrekers. Wij helpen u als individueel schoolbestuur bij het zoeken, vinden, aannemen en laten begeleiden van die nieuwe collega.

Afhankelijk van uw vraag of behoefte gaan we met u aan de slag om extra capaciteit op school te realiseren binnen de kaders van de banenafpraak. In concrete stappen maken we het mogelijk om bij te dragen aan onze gezamenlijke maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Laten we er samen werk van maken!

Peter Vos en Joppe van Woudenberg

Bel de BaanBrekers
06-125 987 22
Samen verkleinen we de afstand tot werk

COLUMN

Fotografie: Goffe Struiksma

Straatpiraten

"Meneer, écht, het zijn daar allemaal straatpiraten!"

Met een stuk of zes staan de vijfdeklassers rond het bureau waar ik zonet nog probeerde in alle rust een broodje te eten. Tussen de lessen door is het lokaal de enige plek waar ik niet word gestoord, mits de deur op slot zit en ik de indruk wek te werken, wat betekent dat ik niet achterover geleund en met mijn voeten op het bureau in mijn stoel hang, want zij hebben ook een tussenuur of ze zijn zogenaamd naar het toilet en dwalen door de gangen, kijken door het raam van mijn lokaal en beslissen dan zelf wel dat ik tijd voor hen heb. Zo druk zie je er niet uit, toch, meneer? Hun problemen zijn belangrijk. Terecht, natuurlijk.

"Hoe kunt u zo zijn?"

"En dan wordt u zeker ook voor Feyenoord? Echt niet normaal, hoor."

Het nieuws dat ik aan het einde van het schooljaar mijn Amsterdamse schoolje zou verruilen voor iets nieuws in Rotterdam, heeft zich nogal snel verspreid en mijn mentorleerlingen doen hun best om me te laten weten dat ze het er niet mee eens zijn dat ik hen in de steek laat.

"Wat moet ik volgend jaar? Ik moet examen doen!" Gespreide armen, zielige ogen: enig gevoel voor pathos hebben ze in ieder geval opgepikt tijdens de lessen Nederlands.

"Besef ik ga sowieso niet slagen nu."

"Jawel," zeg ik, "jullie gaan allemaal slagen, jullie zijn allemaal slim, anders zaten jullie niet in de vijfde klas."

"Belooft dat u gaat speechen op mijn diploma-uitreiking."

Ik belooft alles, stel iedereen gerust, hoewel ik weet dat het overbodig is, want deze kinderen hebben mij veel minder nodig dan ze zelf denken.

"Is er dan echt niks goed aan Rotterdam?", probeer ik, voor een deel omdat ik nieuwsgierig ben wat ze gaan zeggen en voor deel om mezelf iets te geven om dat onaangename gevoel te temperen dat ik al deze kinderen ga missen, dat ik ze stiekem het liefst mee wil verhuizen.

"Nou?", zeg ik.

Het blijft stil, tot een meisje zegt: "Het eten." Er verschijnt een kleine glimlach op haar gezicht, alsof ze de schalen voor zich ziet, de gerechten kan ruiken. "Het eten is daar echt master." Gemompel, geknik.

"Hij heeft gelijk, meneer", zegt een van de jongens. "Als mijn vader lekker wil eten, moeten we allemaal in de auto en dan rijden we naar Rotterdam. Elke keer weer."

Martijn Simons

Schrijver en docent Nederlands aan het Erasmiaans Gymnasium

Martijn Simons is schrijver en docent Nederlands aan het Erasmiaans Gymnasium in Rotterdam. Hij schreef de romans Zomerslaap (2010) en Ik heet Julius (2015) en werkte onder meer als columnist voor volkskrant.nl. Dit jaar verscheen bij uitgeverij Thomas Rap van zijn hand de roman Destiny, die hij onder het pseudoniem Simon Caspers heeft geschreven met theaterregisseur Casper Vandeputte.

HET GEBOUW

Tekst: Martijn de Graaff

'Aan de muren zie je symbolen die ontworpen zijn door onze leerlingen'

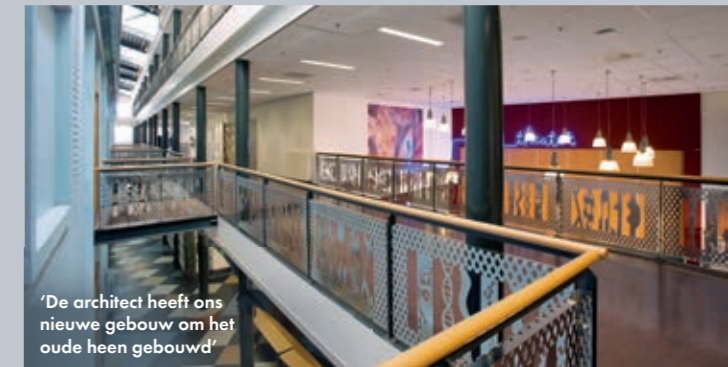
Heeft u ook een bijzonder gebouw, laat het ons weten: redactie@vo-raad.nl

'Zowel leerlingen als docenten vinden het een plezier om hier te werken en te leren'

'We wilden een atypische vmbo-school, geen leerfabriek'

'De architect heeft ons nieuwe gebouw om het oude heen gebouwd'

Een gebouw als avontuur

Begonnen als een technische school is 't Venster in de loop der jaren uitgegroeid tot een volledige vmbo-school, met basis/kader en mavo. Het huidige gebouw is tien jaar oud, maar is gebouwd rondom een veel ouder gebouw, vertelt directeur Ramona Stael.

Jullie gebouw is nieuw, maar het hart is oud. Hoe zit dat?

"Onze school zat altijd op de Boulevard in Arnhem. Voor de nieuwbouw werd de huidige locatie gekozen, waar een praktijkschool stond. In eerste instantie zou het hele gebouw tegen de vlakte gaan, maar de gemeente wilde de hoofd vleugel bewaren, omdat de Arnhemse architect Van Biesen de ontwerper was. De achtervleugel en de gymzaal zijn gesloopt. De nieuwe architect heeft het nieuwe gebouw om het oude heen gebouwd."

Was het daardoor lastig om jullie onderwijsvisie in het gebouw gestalte te geven?

"Nee, zowel in het oude als nieuwe deel zie je wat we willen. Centraal staat de aandacht voor de leerling; al onze medewerkers werken keihard om leerlingen zich welkom te laten voelen. En erkend. Die mentaliteit zie je in het gebouw. We wilden een atypische vmbo-school, geen leerfabriek. En dat is gelukt. Het is warm, open en licht. Elke verdieping heeft zijn eigen kleur, aan de muren zie je symbolen die ontworpen zijn door onze leerlingen. We hebben destijds een beeldend kunstenaar en een interieurontwerpster in de arm genomen om samen met de leer-

lingen het gebouw een gezicht te geven. Er zijn mooie, open praktijkruimtes, een theaterzaal en drie gymzalen."

Kleinschaligheid is ook een uitgangspunt geweest bij de nieuwbouw.

"Je kunt misschien beter zeggen: iedereen zijn eigen plek. Elke afdeling heeft een eigen 'thuisbasis', een deel van het gebouw met een groep leerlingen en een eigen team docenten. De leerlingen hebben een groot deel van de week les in hun eigen thuisbasis. Dat geldt niet alleen voor de vmbo-leerlingen, maar ook voor de vijftig ISK-kinderen die we hebben. Overigens is die vleugel meer klassikaal ingedeeld omdat dat beter past bij hun onderwijs: zo snel mogelijk de Nederlandse taal leren. En we hebben net een aparte ruimte voor onze LOOT-leerlingen opgeleverd. Hun rooster is onregelmatiger, soms moeten ze halverwege de les weg. Nu kunnen ze in deze ruimte tijdens die les werken, met begeleiding van docenten."

Jullie blijven dus bezig het gebouw te verbeteren?

"Zeker. Het LOOT-deel is daar een mooi voorbeeld van. Daarnaast hebben we een studieruimte gemaakt die

warm en goed is uitgerust. Telefoons zijn er verboden. De leerlingen zitten er graag. En bij de ingang was een blinde muur waar we een groot raam in hebben laten zetten. Daarmee sloegen we twee vliegen in een klap: meer licht en de mensen van de administratie – die aan de andere kant van de muur zitten – kunnen beter zien wat er bij de ingang gebeurt. Ook bouwen we nu een restaurant waar onze HBR-leerlingen (Horeca, Bakkerij en Recreatie) aan de slag kunnen om mensen van buiten te ontvangen. Ze staan te popelen. Overigens is het een van de fijnste plekken in het gebouw, vooral door de fantastische lichtinval."

Wat vind je nog meer mooie plekken?

"De hal, dat is het centrale punt, bijna alle gangen komen erop uit. Als je daar staat, voelt het gebouw als een avontuur: je wilt dingen gaan ontdekken! Zowel leerlingen als docenten vinden het een plezier om hier te werken en te leren."

IN HET KORT:

School: Vmbo 't Venster
Plaats: Arnhem
Bouwjaar oude deel: 1952, architect Johannes van Biesen
Bouwjaar nieuwe deel: 2009, architect Peter Zandbergen
Aantal leerlingen: 650
Directeur: Ramona Stael
Bijzonderheden: De school heeft een ISK-afdeling en is LOOT-school

Onze Bestsellers:

Parker IM Black Laquer GT
Balpen € 25,95

Franklin Covey Newbury Blue
Balpen € 17,95

Parker Jotter Steel CT
Balpen € 16,95

Voor staffel prijzen kijk snel op onze website

Steel Pulse
Balpen € 9,95

- GRATIS GRAVEREN
- GEEN VERZENDKOSTEN
- VANDAAG BESTELD MORGEN IN HUIS

Profiteer van **10% korting*** met onze promotiecode: **docent1920**
*Geldig tot en met 01-06-2020 uitzonderend MontBlanc

WWW.PENGRAVEREN.NL T: 0297-200200 | E: info@pengravenen.nl

Voor vertrouwen, veiligheid, rust en wederzijds respect

- **Preventief en curatief**
Opleiding voor individuele docenten en teams
- **Gratis volgsysteem**
Positief beoordeeld door COTAN en Inspectie van het Onderwijs
- **Verbeterd welbevinden in de klas**
Zie erkenning database NJi

Ouders, docenten en leerlingen verlangen een school die goede leerresultaten weet te behalen en staat voor het welbevinden van alle kinderen op school.

duizendpoot

communicatief

snel schakelen

helicopterview

houdt van puzzelen

Direct inzetbare roostermakers

Tijdelijk of vast

Passend binnen uw team

flexibel

stressbestendig

Op school is geen dag hetzelfde!

Emma Helpt is een initiatief van Omix, al ruim 15 jaar dé expert als het gaat om onderwijslogistiek en werkzaam voor onderwijsinstellingen door heel Nederland.

Heiligenbergerweg 60, Amersfoort • 0570-565744 • info@emmahelpt.nl • www.emmahelpt.nl

DE SCHOOLTIJD VAN

Tekst: Ilse Ariëns • Fotografie: Michel Schnater

Milouska Meulens (46)

Vwo, 1985-1992
Vijf scholen, in o.a. Lelystad, Almere en Utrecht
Avondschool in Utrecht

‘Ik schreef de minister dat ik van school wilde’

Wat was je voor leerling?

“Al jong besloot ik dat ik journalist wilde worden en daar werkte ik heel gericht naartoe. Dat maakte me een buitenbeentje, veel serieuzer dan klasgenoten. Die waren vooral bezig met brommers en kleding. Ik vond het allemaal zo kinderachtig dat ik in 3 vwo naar de avondschool wilde. In een brief aan toenmalig minister Ritzen vroeg ik of ik van school mocht. Het antwoord, dat ik vrijstelling kreeg, heb ik nog altijd. Opeens zat ik tussen heel gedreven volwassenen. Heerlijk!”

Wie was je favoriete docent?

“Geert Slot, mijn mentor in de brugklas, is allesbepalend geweest. Ik heb de lagere school deels in Nederland gevolgd en deels op Curaçao. Het onderwijs was er goed, maar wel anders dan in Nederland waardoor ik een slechte Cito maakte en een – toen bindend – advies kreeg voor de huishoudschool. Mijn vader was het er niet mee eens en vroeg een gesprek aan op een scholengemeenschap voor mavo-havo-vwo. Ik zat vooral verlegen naast hem. Meneer Slot observeerde me geamuseerd en besloot dat ik het vwo mocht proberen. Helaas verhuisden wij heel vaak en werden het vijf vwo-scholen en de avondschool.”

Wat heb je op de middelbare school geleerd waar je nu nog baat bij hebt?

“Dat je jezelf ertoe kunt zetten om dingen te doen die je niet leuk vindt. Mijn leraar Nederlands in de tweede

Milouska Meulens is sinds 2015 presentator van het televisieprogramma Vroege Vogels. Daarvoor presenteerde ze vijftien jaar lang het Jeugdjournaal. Ze studeerde aan de School voor Journalistiek.

zag me een keer in de bibliotheek met Christiane F. en vroeg wanneer ik eens echte literatuur ging lezen. Ik was een tikje verliefd op hem en beet me meteen vast in Shakespeare. Ook krijg je vakken waar je minder mee hebt; voor mij waren dat de exacte vakken. Ik heb mezelf gedwongen wiskunde-examen te doen. Het maakt je sterker. Bij tegenslag blijf ik lang overeind.”

Wat moet meer aandacht krijgen op de middelbare school?

“Hoeveel volwassenen zijn er niet die allerlei coachings-trajecten volgen om te ontdekken wie ze werkelijk zijn en wat ze willen? Het zou beter zijn om daar op school al aandacht aan te besteden. Dat helpt scholieren bij het maken van studiekeuzes. Ook denk ik dat kinderen minder blowen en spijbelen als ze weten wat ze willen met hun leven.”

en gastlessen. 'Blik naar buiten' geeft schoolleiders en docenten uit het voortgezet onderwijs de kans om te zien wat er al gebeurt en biedt handvatten om initiatieven te starten op de eigen school."

ONONTGONNEN TERREIN

"Wat ons opviel, was dat er al veel rond duurzaamheid wordt georganiseerd in het mbo, maar veel minder in het vo", vertelt directeur Giuseppe van der Helm van Leren voor Morgen. "Er zijn tal van gepassioneerde docenten op het vo, maar schoolleiders en bestuurders lijken nog moeilijk hun weg te kunnen vinden binnen dit nieuwe terrein." En dat terwijl de noodzaak er zeker is. "Iedereen heeft het over 2030, wat er dan allemaal bereikt moet worden en wat er allemaal op ons afkomt, maar kinderen die dit jaar op het vo beginnen, zijn nog niet eens aan het werk in 2030. Hoe moet je hen voorbereiden op een toekomst waarvan wij zelf nog nauwelijks een idee hebben hoe die er uitziet? En dat is wel waar onderwijs om draait: om kinderen voor te bereiden op hún toekomst." Probleem bij een onderwerp als duurzaamheid, zo vertelt Van der Helm, is dat het een vak- en klasoverstijgend soort onderwijs is. "Het is geen vak op zich, maar een manier van denken en leren die goed aansluit bij 21e-eeuwse vaardigheden als kritisch denken, creatieve oplossingen zoeken, samenwerken en problemen oplossen."

VIJF MANIEREN

Scholen die een bijdrage willen leveren aan duurzaam onderwijs en het halen van klimaatdoelen, kunnen dat volgens Van der Helm – die hierbij de Whole School-approach gebruikt – op vijf manieren doen. De eerste manier is aandacht besteden aan de eigen fysieke omgeving – die van de school. "Het uitbannen van plastic bekertjes, installeren van sedumdaken, watertappunten, gescheiden afvalinzameling, zonnepanelen, de hele circulaire economie. Dat kun je allemaal op je school toepassen en dat gebeurt ook al veel. Kijk naar je energiegebruik, naar je afvalverbruik, naar alles wat met klimaat te maken heeft en probeer dat met z'n allen te verbeteren. Je eigen gebouw is het leer materiaal dat het dichtstbij is." De tweede manier is wat Van der Helm 'binnen-buiten' noemt: de omgeving. "Een school is geen geïsoleerd instituut. Je maakt deel uit van een wijk, van een regio, met bewoners, winkels, bedrijven en instellingen, met lokale politici en bestuurders. Daar moet je je toe verhouden, ook op het gebied van duurzaamheid. Duurzaamheid is geen one size fits all, maar hangt af van de specifieke situatie waarin een school zich bevindt." Voorbeelden van schoolinitiatieven genoeg: brugklassers van het Markland College in Zevenbergen gingen bijvoorbeeld bij een duurzaamheidsproject zwerfafval in de buurt ophalen. En de leerlingen van het Wellantcollege in Rijswijk hielpen mee bij het bedenken van duurzame oplossingen voor de nieuwe wijk vlakbij de school. Ook verzorgden zij een 'duurzame verwenles' voor ouderen: een ecologische 'no-waste' kerstlunch voor dementerende

ECO-SCHOOLS

Eco-schools is een internationaal keurmerk voor duurzame scholen. Doel ervan is leerlingen te stimuleren en hen te helpen scholen te verduurzamen. Met een soort stappenplan, waarbij je een Groene Vlag kunt verdienen, kun je als school je eco-brevet halen. Inmiddels zijn er zo'n 160 Nederlandse scholen die zich eco-school mogen noemen, waarvan ongeveer de helft in het voortgezet onderwijs, van het Canisius in Nijmegen tot het Da Vinci in Purmerend. Zo bandt het Ashram College in Alphen aan de Rijn alle plastic bekertjes uit, gaf het elke docent zijn eigen afwasbare mok en hield de school een antiprintcampagne tegen nodeloos uitprinten. Bovendien werden vijftig leerlingen opgeleid tot energiecoach.

→ Meer informatie: www.eco-schools.nl

Het probleem bij duurzaamheid is dat het vak- en klasoverstijgend onderwijs is

ouderen. Allemaal manieren om je op een ecologische en bewuste manier tot de omgeving te verhouden.

DUURZAAMHEIDSONDERWIJS

De derde manier is het onderwijs zelf: de inhoud van de lessen en de manier van lesgeven. "Bij de Coöperatie krijgen we veel vragen binnen van docenten die veel willen, maar niet weten waar ze moeten beginnen om duurzaamheid in hun lessen te integreren", zegt Van der Helm. Dat is ook niet altijd makkelijk, geeft hij toe. "Wij adviseren vaak om te beginnen met de vraag wat je als docent graag zou willen met dit onderwerp. Bij biologie, natuurkunde of maatschappijleer is dat misschien nog redelijk eenvoudig, maar ook als docent wiskunde, Nederlands of Duits kun je heel veel doen op het gebied van duurzaamheid. Essays schrijven, argumenteren, berekenen: alle soorten vaardigheden kun je gebruiken om duurzaamheid in je lessen te incorporeren."

Daar weet Ton Heimerikx alles van. Als directeur van praktijkschool De Steiger in Lelystad staat hij zelf af en toe nog voor de klas – vooral om nieuwe ideeën uit te testen. Op een dag zag hij dat een leerling op het schoolplein een drankpakje op een picknicktafel liet staan, terwijl de afvalbak een meter verder stond. "Toen ik haar daar later op aansprak, was zij zich van geen kwaad bewust." Heimerikx dacht na over het voorval. "Ik beschouw het als mijn onderwijstaak om leerlingen zich bewust te laten

DUURZAAMHEID OP SCHOOL: 5 MANIEREN

1. Ga een duurzame relatie aan met de wijk en de regio.
2. Ontwikkel een schoolbrede visie rond klimaat en duurzaamheid.
3. Probeer duurzaamheid een integraal onderdeel te maken van de lessen, zowel in de didactiek als in het curriculum.
4. Verduurzam de fysieke omgeving van de school.
5. Geef bijscholing aan docenten op het gebied van duurzaamheid

worden van hun gedrag." Maar hoe moest hij dit aanpakken? Heimerikx legde contact met Liedewij de Graaf van ikcirculeer.nl, die lesbrieven had gemaakt met praktische lessen rond circulaire en duurzame economie. Hij besloot deze lessen eerst zelf te geven. "Ik wilde ervaren hoe de thema's van die lesbrieven zouden vallen bij onze leerlingen." Met behulp van de lesbrieven en de bijgeleverde filmpjes bedacht Heimerikx zelf enkele praktische opdrachten: het aanschaffen van duurzame producten die uit afval zijn gemaakt, bijvoorbeeld. Of zwerfvuil ophalen in de buurt van de school. Na de goede ervaringen met deze methode werd het werkboek circuLEREN aangeschaft en aangepast voor de leerlingen van De Steiger. Duurzaamheid is nu een integraal onderdeel van het schoolcurriculum.

WERKDruk

Een goede en precieze invulling van het begrip duurzaamheid in het onderwijs is precies de reden waarom Blik naar buiten wordt georganiseerd, zegt Linde Berg. "Het is bedoeld voor schoolleiders en docenten die willen weten wat ze zelf kunnen doen." Ook zal didactiek een grote rol spelen. "Welke vaardigheden hebben de leerlingen nodig – nu en in de toekomst? Wat voor soort denken wil je bevorderen?"

Bij dit alles moet je opletten dat je niet de werkdruk van je leerlingen en van jezelf gaat verhogen, zegt Van der Helm. "Je moet niet iets extra's willen doen, niet allerlei dingen erbovenop plannen, maar in plaats van. Je moet duurzaamheid inpassen in je bestaande lessen. Een reguliere toets aanpassen of laten vervallen ten faveure van een project of challenge. Een andere invulling kiezen voor het schoolreisje." Een ander probleem dat vaak optreedt bij duurzaamheids-onderwijs is dat er te veel wordt bijgehaald: van wereldburgerschap tot mensenrechten, vindt de Vlaamse lerarenopleider en klimaatexpert Pieter Boussemaere. "Natuurlijk zijn er raakvlakken tussen klimaat en milieu, of tussen klimaat en sociale ongelijkheid. Maar als we steeds alles samenvoegen, zien leerlingen op den duur het verschil niet meer."

Een goede didactiek maakt volgens hem de zaken behapbaar. "Het klimaatprobleem is al zo complex. En wij sleuren er nog van alles bij, van kapitalisme tot vrouwenrechten. Zo bereiken we het omgekeerde van wat we willen. Leerlingen zien al die problemen op zich afkomen en raken verlamd."

BIJSCHOLING

De vierde manier om het onderwijs te verduurzamen is volgens Van der Helm de bijscholing van docenten: wat kunnen zij binnen en buiten hun vakgebied nog leren op het gebied van klimaat en duurzaamheid? Greenpeace heeft bijvoorbeeld een uitgebreid pakket aan onderwijsmateriaal en -methodes ontwikkeld, waaronder een docententraining over duurzame ontwikkeling en Kahoots over energietransitie, plastic en vleesconsumptie en 'gifvrije fashion'. Van der Helm: "Docenten blijken bij dit onderwerp veel baat te hebben bij samenwerking - met collega's en met anderen. Leer van ze. Praat met ze, ga in discussie. Dit is

'Wat voor soort denken wil je bevorderen?'

10 OKTOBER: DAG VAN DE DUURZAAMHEID IN HET ONDERWIJS

Op de Dag van de Duurzaamheid in het Onderwijs zijn er tal van activiteiten waar die scholen aan mee kunnen doen of zelf kunnen organiseren. 'Duurzame schoolgebouwen en duurzaam onderwijs' is het devies.

→ Op www.dagvandeduurzaamheidonderwijs.nl staan de activiteiten opgesomd – van een essaywedstrijd in Delft tot lezingen over 'circular farming' in Wageningen.

een nieuwe wereld en die moet je samen met anderen verkennen. Organiseer break-outsessies waarbij je duurzaamheidsvraagstukken op een nieuwe manier probeert te behandelen. Er is nog een hele weg te gaan. En daarin spelen de lerarenopleidingen een belangrijke rol. Gelukkig worden ze steeds actiever op dit terrein."

SAMENWERKING IS CRUCIAAL

Centraal staat het ontwikkelen van een schoolbrede visie. "Wat wil je als school? Hoe kijk je als schoolbestuur, als ouders, als docentencorps en als leerlingen naar het klimaat, de circulaire economie en naar duurzaamheid? Wat kunnen jullie daaraan bijdragen? Waar wil je heen? Je moet als school verantwoording nemen voor de wereld om je heen. En je moet vooruit durven denken, ambities helder formuleren en je daaraan committeren."

Van der Helm wijst daarbij op de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG: Sustainable Development Goals) die door de Verenigde Naties in 2015 werden vastgesteld en door politieke leiders van alle landen ter wereld ondertekend (zie ook www.sdg-nederland.nl). "Wat kun je als school bijdragen om die doelen in 2030 te halen?" vraagt hij zich hardop af. "Waarop ga je inzetten? Welke van die doelen passen het beste bij je school? Betaalbare en duurzame energie? Duurzame steden en gemeenschappen? Klimaatactie? Schoon water en sanitair? Vergeet niet: zonder onderwijs gaat het ons niet lukken." Gebruik de SDG's als denkkader om een eigen richting uit te zetten, is Van der Helms tip. "Daarmee zijn ze meteen gekoppeld aan een wereldwijd programma." Zulke grote, wereldomspannende doelen lijken lastig te vertalen naar lokale scholen, lessen en klassen. "De crux is dat je het niet alleen hoeft te doen", zegt Van der Helm. "Daarom moet je op zoek naar lokale stakeholders waarmee je samen naar oplossingen kunt gaan zoeken. Probeer een netwerk op te bouwen van instellingen, bedrijven en personen die in dezelfde richting denken als jij. Probeer ideeën uit te wisselen en met ze te sparren. Probeer niet alles alleen te doen."

Bij dit alles kun je als school een methode of een embleem kiezen, een eco-school worden of een Unicefschool, maar voor Van der Helm zijn er vele manieren om een pad te kiezen richting een duurzame samenleving. "Zoek het systeem dat het beste bij je past. Het gaat er uiteindelijk om hoe jij en hoe jouw school in het leven en in de maatschappij willen staan."

Marianne de Rijke

Fotografie: Timon Jacob

Scholen en bedrijven brengen samen met Jet-Net & TechNet technologie tot leven

‘Door samenwerking geef je schoolvakken meer context’

In de techniekwereld liggen de uitdagende banen voor het oprapen. Hoe laat je je leerlingen zelf ontdekken of techniek en technologie iets voor ze is? Regionale samenwerking tussen scholen en bedrijven zorgt voor tastbare resultaten. In Delft trekken het Christelijk Lyceum en DSM al jaren samen op. ‘Een belletje of een mailtje is vaak genoeg.’

Projectweken waarin leerlingen een volledig onderzoekstraject doorlopen samen met echte laboratoriummedewerkers. Speeddates waarin

‘Techniek zelf ervaren werkt beter dan een filmpje kijken op school’

DSM-professionals vertellen wat hun werk inhoudt en leerlingen alles kunnen vragen. Rondleidingen en gastlessen. Hulp bij profielwerkstukken die het werkgebied van DSM raken. Laboratoriummaterialen die DSM niet meer gebruikt, vinden hun weg naar het scheikunde-lokaal van het Christelijk Lyceum.

Meer betekenis

Het is nog maar een kleine greep uit de inmiddels

veertien jaar durende samenwerking tussen het Christelijk Lyceum Delft (CLD) en chemie-bedrijf DSM. Marianne de Rijke, scheikundedo-cent en Jet-Net & TechNet-coördinator van het CLD, noemt het partnerschap een typische ‘win-win’: ‘De vakken op school krijgen meer betekenis en meer leerlingen worden enthousiast voor een loopbaan in de techniek.’

Context geven

‘We willen onze leerlingen laten beleven waarvoor ze op school zitten, hun vakken laten zien in de praktijk’, zegt docent De Rijke. ‘Zelf ervaren werkt nu eenmaal beter dan een filmpje kijken op school of iets leren uit een boekje. Als docent wil je graag context geven bij je vak: wat heb je eraan in de praktijk? En in het bedrijfsleven kom je allerlei schoolvakken tegen.’

Leerlingen helpen

De Rijke’s vaste contact bij DSM is associate scientist Analytical Biochemistry Marcella Madern. Zij coördineert alle Jet-Net & TechNet-activiteiten met de scholen. ‘Voor ons zijn deze samenwerkingen niet iets dat we er zomaar bij doen. Het stimuleren van bèta en techniek is voor DSM heel belangrijk: de instroom van jonge

Jet-Net & TechNet: meer samenwerking tussen scholen en bedrijven

Met Jet-Net & TechNet werken bedrijven en scholen samen om meer jongeren te laten kennismaken met techniek en technologie. Het netwerk telt duizenden bedrijven en scholen die elkaar vinden in activiteiten binnen én buiten de regio. Samen zorgen we ervoor dat jongeren zich met een reëel en positief beeld kunnen oriënteren en zo een bewuste keuze kunnen maken voor een technisch profiel, vervolgonderwijs en carrière. De producten en diensten voor het primair en voortgezet onderwijs van TechniekTalent.nu worden voortaan ook aangeboden via Jet-Net & TechNet. Ook lid worden van het groeiende netwerk? Kijk op www.jet-net.nl.

technici is hard nodig. Zelf heb ik de keuze ook ooit moeten maken. En dat was voor mij ook lastig, want er valt zoveel te kiezen. Daar willen we de leerlingen graag bij helpen.’

In het curriculum

Voor de leerlingen zijn de activiteiten met en bij DSM nog steeds een bijzondere beleving. ‘Ze maken kennis met het echte werk’, zegt De Rijke. ‘Vooral een bezoek aan het bedrijf maakt indruk. Maar we waken ervoor dat het niet het ‘uitje of extraatje van de week’ wordt. Elke activiteit moet passen binnen het curriculum, daar zorgen we altijd voor.’

Korte lijnen

Het leuke aan de samenwerking met het CLD is dat beide partijen er zoveel mogelijk uit willen halen, zegt Madern. ‘De docenten zijn enorm betrokken. Zo hebben we de activiteiten steeds verder kunnen uitbouwen. Willen we iets nieuws doen, dan is een pilot met docenten en leerlingen zo geregeld. Zij weten uiteindelijk het best hoe we kunnen aansluiten bij het curriculum en wat leerlingen aanspreekt.’ De lijnen zijn kort, beaamt docent De Rijke: ‘Een belletje of een mailtje is vaak genoeg. We kunnen lezen en schrijven met DSM.’

Jongere leerlingen

Na 14 jaar samenwerking is de vlam allerm minst gedooft in Delft: nieuwe projecten zitten in de pijplijn. Madern: ‘We zijn nu vooral gefocust op de bovenbouw. In de toekomst willen we ook met jongere leerlingen aan de slag, zodat ze beter onderbouwd hun profielkeuze kunnen maken.’ Zónder de bovenbouw uit het oog te verliezen.

Fotografie: Timon Jacob

Marcella Madern

De Rijke: ‘Ook voor bèta-leerlingen is een bèta-studie niet altijd een logisch vervolg. Dus ook daar moeten we Jet-Net & TechNet-activiteiten blijven organiseren.’

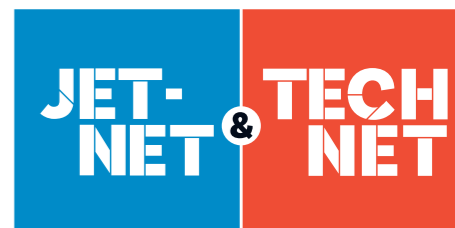
Extra energie

Wat zijn de tips voor andere scholen en bedrijven die meer willen samenwerken om leerlingen techniek te laten ontdekken? ‘In het begin is het wel eens zoeken’, vindt Madern. ‘Je moet goed helder hebben wat de school echt wil en wat het bedrijf kan bieden.’ Steek dus wat extra energie in de opstart, zegt De Rijke. ‘Als je weet wat je aan elkaar hebt, komen de ideeën vanzelf. Daar heb je jaren plezier van.’

‘We helpen de leerlingen graag met kiezen’

Breng samen met
Jet-Net & TechNet
technologie tot leven!

Bekijk al onze activiteiten op www.jet-net.nl

**VOORTGEZET
LEREN**
Een campagne van
VO-raad met Schoolinfo

Leerlingen motiveren
met toekomstgericht
onderwijs

Van visie naar actie

Aan de slag met de toekomst

SCHOLLEIDERSCONFERENTIE

**13
NOVEMBER '19**
Gooiland, Hilversum

www.voortgezetleren.nl/schoolleidersconferentie

ONVERGETELIJK

Tekst: Maaïke Vos

'Zij was de eerste in het gezin met een diploma'

Jan Klein (63),
directeur-bestuurder Nuborgh College
in Elburg:

"Alle leerlingen van onze school volgen het PTA en doen examen. Op een van onze locaties hebben we een redelijk grote lwoo-afdeling en ook deze leerlingen doen gewoon mee. Daardoor leveren we in op onze gemiddelde cijfers, want die lwoo-leerlingen komen vaak met leerachterstanden op school. Ze halen door allerlei oorzaken wat lagere cijfers dan de reguliere leerlingen. Op een zeker moment, zo rond 2010, kregen we daarover een opmerking van de Onderwijsinspectie. 'Jullie gemiddelde zit onder het landelijk gemiddelde', constateerde een inspecteur tijdens een controle. Scholen en de samenleving waren destijds gevoelig voor rendementen, doorstroomcijfers en eindexamen-cijfers. Binnen onze school werd veel gepraat over hoe we onze cijfers konden verbeteren. Door die opmerking van de inspectie ontstond een discussie: moeten we leerlingen van wie we niet zeker weten of ze slagen, dan maar geen diploma laten halen? Ze zouden rechtstreeks kunnen overgaan naar niveau 1 van het mbo; die weg bestaat.

In de periode dat die discussie speelde, vond de diploma-uitreiking plaats. Alle lwoo-leerlingen waren geslaagd, want we hebben hier goede docenten. Ik ben erheen gegaan omdat ik trots was op deze leerlingen. Bij de uitreiking kwam een vader naar me toe. Hij vertelde dat hij zo blij was dat zijn dochter was geslaagd: ze was de eerste in zijn gezin die een diploma haalde. Hijzelf en zijn vrouw hadden geen diploma. Al pratende zag ik in dat we die lagere gemiddelden maar voor lief moeten nemen. Zo'n diploma betekent zoveel voor die kinderen. Het doet iets met dat gezin, met dat meisje en met die vader. Leerlingen verlaten de school trots, met een diploma, en dat vormt ze.

Sindsdien is het bij ons op school geen discussie meer. Alle leerlingen doen gewoon mee, iedereen gaat op voor een diploma. Ik vind het *not done* om te zeggen: de kans bestaat dat jij niet slaagt, dus je doet niet mee. Dat doen wij niet. Aan de onderwijsinspecteur heb ik uitgelegd waarom, en zij ging akkoord. Ik heb het ook

'Ik vind het *not done* om te zeggen: de kans bestaat dat jij niet slaagt, dus je doet niet mee'

uitgelegd aan de leden van ons toenmalige schoolbestuur en zij vonden het een goede beslissing. Het rendementsdenken is nu een stuk minder. We praten nog steeds over hoe we onze cijfers kunnen verbeteren, maar dat doen we niet door leerlingen uit te sluiten van een examen. Examen doen draagt juist bij aan de vorming van een kind. De school verlaten met een diploma geeft zelfvertrouwen. En door de opmerking van die vader weet ik dat het niet alleen belangrijk is voor de eigenwaarde van zo'n kind, maar ook voor het hele gezin dat daarachter staat."

Welke leerling of collega maakte het meeste indruk? Welke gebeurtenis is onvergetelijk? In deze serie vertellen schoolleiders, bestuurders en docenten over die ene persoon of gebeurtenis die hen altijd bij zal blijven.

Welke collega, leerling of gebeurtenis zult u nooit vergeten?
Laat het ons weten via:
redactie@vo-raad.nl

Stop met ontzorgen

De gemiddelde manager is met een magere beoordeling van 7,1 niet het beste jongetje van de klas. Zoveel blijkt wel uit de resultaten van Het Nationaal Management Onderzoek, dat onderzoeksbureau Markteffect heeft gehouden op verzoek van opleider ISBW. Voor een op de vijf ondervraagden is de manager zelfs een reden om op te stappen.

Hoe komt het toch dat managers er in dit soort onderzoeken nog steeds zo bekaaid van af komen? Is er in de loop der jaren dan helemaal niets veranderd? En natuurlijk ook: hoe word je dan wél een betere manager?

De meeste leidinggevendenden geven leiding wanneer ze het vooral niet moeten doen en geven geen leiding wanneer dat wel zou moeten, schrijft Bas Kodden in zijn onlangs verschenen e-book 'Leidinggeven is omgekeerd opvoeden'. Je moet op het juiste moment los kunnen laten.

Kenner we dat niet als het 'situationeel leidinggeven' van Hersey & Blanchard? Volgens Kodden is dat echter niet helemaal het geval. De theorie van Hersey & Blanchard houdt een ontwikkeling in van veel sturing en weinig ondersteuning naar weinig tot niets van dat alles.

Leidinggeven als omgekeerd opvoeden betekent in zekere zin het tegenovergestelde: laat binnen een kader van veiligheid en gevraagde resultaten zoveel ruimte aan getalenteerde

en gemotiveerde professionals dat zij zelf de leiding nemen om deze resultaten te realiseren. Situationeel leidinggeven krijgt bij Kodden dus een ruimere betekenis: je biedt veiligheid en duidelijkheid op momenten dat dat nodig is en ruimte op de momenten dat het kan.

Als het zo simpel is – want dat is (of lijkt?) het toch – waarom gebeurt dat dan niet? Volgens Kodden zijn er in de praktijk drie oorzaken aan te wijzen (Kodden noemt ze 'kisses of death'): angst voor het verlies van controle, ego ofwel de behoefte aan persoonlijk succes en een teveel aan empathie. In diverse sectoren, waaronder het onderwijs, zijn leidinggevendenden vaak ontzorgers. Maar hoe goed bedoeld ook, het overnemen van taken van de professionals gaat uiteindelijk ten koste van energie en werkmotivatie. Ook bij de leidinggevende zelf. Leidinggevendenden worden dagelijks uitgedaagd deze triggers te beheersen. 'Leidinggeven is omgekeerd opvoeden' is ontstaan uit een reeks van interviews van journalist Eduard van Brakel met leiderschapscoach en managementwetenschapper Bas Kodden. De interviews zijn uitgewerkt in praktische hoofdstukken met even zo praktische lessen voor managers en andere leidinggevendenden. Een prettige bijkomstigheid: het boek is gratis te downloaden via de website van Management Impact: www.managementimpact.nl.

Bas Kodden & Eduard van Brakel
Leidinggeven is omgekeerd opvoeden
ISBN 978 94 6276 344 9

De basis op orde

'De basis op orde' gaat allereerst over onderwijskwaliteit en hoe je die kunt verbeteren. Met 'de basis' bedoelt de auteur namelijk het fundament waarmee de kwaliteit van de school onder alle omstandigheden zichtbaar wordt gemaakt. Maar het gaat ook over leiderschap bij kwaliteitsontwikkeling en over fasen en (her)ontwerpen van leren, met name als er géén sprake is van moeten vanwege bijvoorbeeld een kritisch inspectierapport. Het boek laat zien hoe onderwijsprofessionals samen het kwaliteitsfundament van de school kunnen leggen en welke rol directie en management daarin kunnen spelen. De auteur lijkt weliswaar vooral het po als referentiekader te kiezen, maar de inzichten zijn zeker ook waardevol voor het vo.

Johan Spitteler
De basis op orde
Werken aan duurzame onderwijskwaliteit
ISBN 978 90 7933 629 6

Focus op talent

Competentiedenken is nog steeds de ruggengraat van het HRM-beleid in veel (onderwijs)organisaties. Competentiedenken richt zich vooral op de tekortkomingen van mensen tegen de achtergrond van hun functieprofiel. Talenten, die vaak niet meteen zichtbaar zijn, spelen een veel minder grote rol, terwijl de praktijk uitwijst dat mensen veel beter presteren wanneer hun talenten worden onderkend en gericht ontwikkeld. Daarover gaat Manuels boek, dat zij schreef in samenwerking met Voice of Holland-coach Ali B. De moraal van hun verhaal: talent centraal stellen begint met de overtuiging dat iedereen talentvol is. Aan management en directie de taak om te ontdekken hoe mensen vanuit hun bestaande en potentiële talenten kunnen bijdragen aan de organisatiedoelen. Daarbij biedt dit boek bruikbare handvatten.

Karin Manuel, Ali Bouali
Talent centraal
Over talentscouting, talentontwikkeling en talentgericht werken
ISBN 978 90 5516 304 5

Verdedig je tijd

Hoe kan ik zorgen voor rust op mijn werkplek? Die vraag staat centraal in een boek dat, zoals zo veel managementboeken, gebaseerd is op de succesvolle praktijkervaringen van de auteurs. De kernboodschap is van een verbluffende eenvoud: laat je niet gek maken! Een organisatie is namelijk niet meer dan een verzameling keuzes en elke dag biedt nieuwe kansen om nieuwe keuzes te maken. Dus: beteugel je ambitie, verdedig je tijd en bemoei je met je eigen zaken. En zo hebben zij nog meer wijze lessen, die soms verpakt zijn in fraaie formuleringen; 'de je-moet-op-kantoor-zijn-gevangenis' is er zo een. Wat dit boek niet vermeldt, is dat gedragsverandering aantoonbaar gebaat is bij ondersteuning vanuit de omgeving. Die tip doe ik er voor de volledigheid dus maar bij.

Jason Fried en David Heinemeier Hansson
Het hoeft niet zo hectisch te zijn op het werk
ISBN 978 94 627 6331 9

Groeien is hard werken

Hoe kunnen professionals samen een cultuur creëren die niet dwingt tot aanpassing, maar het individu aanspoort zijn unieke, bezielende invloed te laten gelden? Die vraag vormt het uitgangspunt voor een betoog waarin de auteur duidelijk wil maken dat groei en ontwikkeling in organisaties geen vanzelfsprekendheden zijn; het is hard werken geblazen. De genoemde acht bronnen zijn bezieling, vertrouwen, kringbewustzijn, leiderschap, zelfonderzoek, verantwoordelijkheid, waarachtigheid en mededogen. Iedere bron heeft een eigen hoofdstuk, waarin ook praktische handvatten worden aangereikt. Het is stevige kost, die in organisaties niet vaak aan bod komt, maar door de auteur op een toegankelijke manier wordt geserveerd.

Hans Wopereis
Bezieling werkt
Acht bronnen van groei en ontwikkeling in organisaties
ISBN 978 94 6276 298 5

'Het geven van échte aandacht werkt'

Nicole Teeuwen is voorzitter van de Sectorraad Praktijkonderwijs:

"Dit boek is de publieksversie van een echte 'bijbel', een studie van meer dan duizend pagina's van Andries Baart. Het onderzoek van Baart is afkomstig uit het pastoraat en draait allemaal om 'er zijn', ofwel 'presentie'.

Baart beschrijft het werk van pastores die direct aansluiten bij de leefwereld van mensen in achterstandsburten. Simpelweg 'er zijn' voor de mensen en gezinnen in die wijken levert heel veel op, zo toont hij aan: hun welzijn gaat enorm vooruit als de pastor hen bijstaat op momenten wanneer zij hem nodig hebben. Anders dan artsen of onderwijzers gaat de pastor mee in de leefwereld van de mensen. Hij gaat mee naar de huisarts en de sociale dienst, of naar een gesprek op school. Wat blijkt: het gaat dan aantoonbaar veel beter met deze mensen, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, wonen en schuldenproblematiek. Het geven van 'echte' aandacht, dus niet vanuit protocollen of programma's, werkt, zo bewijst dit boek. Dat vind ik heel mooi. Het sluit ook nauw aan bij hoe we werken in het praktijkonderwijs in Nederland. Niet met vooropgezette plannen en systemen, maar we kijken steeds weer naar het kind zelf en sluiten zoveel mogelijk aan bij zijn leefwereld."

Van Nicole Teeuwen verscheen deze maand het boek 'Kloof tussen mens en systeem? Vijf jaar passend onderwijs en nu verder', dat zij schreef samen met Marieke Dekkers.

Mijn favoriet

Andries Baart
Aandacht. Etudes in presentie
ISBN 90 5931 353 4

Deze 20 collega's veranderen van baan

→ Ad Keller, rector-bestuurder van het Krimpenerwaard College in Krimpen aan den IJssel, heeft **Eline Boerman-Visser** benoemd als afdelingsleider/conrector voor de afdelingen brugklas en mavo. Boerman-Visser werkte als docent geschiedenis en maatschappijleer op het Gemini College in Ridderkerk.

→ De Raad van Toezicht van het Erfgooiers College in Huizen heeft **Gerlof Boersma** tot rector-bestuurder benoemd. Boersma werkte als rector van het Ichthus College in Dronten (Landstede Groep). Daarvoor werkte hij onder andere als directeur van ROC Menso Alting Groningen en docent/coördinator deeltijdopleidingen aan het Randmeer College Harderwijk. Zijn benoeming gaat in per 1 oktober.

→ De Gooise Praktijkschool (GPS) in Hilversum heeft met ingang van dit schooljaar een nieuwe directeur. **Lars Bremekamp** volgt **Marieke Sumter** op. Zij koos ervoor een loopbaanstop te zetten binnen de Gooise Scholen Federatie, waartoe ook de GPS behoort. Bremekamp heeft zijn loopbaan in het onderwijs lange tijd gecombineerd met een carrière als topsporter (skiën).

→ Scholengemeenschap Het Rhedens heeft twee nieuwe locatiedirecteuren. Voor Het Rhedens De Tender is **Lydia Dröge** de nieuwe directeur en voor Het Rhedens Dieren is dat **Marion Krabbenborg**. Zij volgt **Ivo Gijsberts** op. Dröge is ruim 27 jaar werkzaam binnen het onderwijs, onder meer als teamleider voortgezet speciaal onderwijs. Krabbenborg is bijna veertig jaar actief in het voortgezet, middelbaar en hoger beroepsonderwijs, waarvan twintig jaar als leidinggevende. De afgelopen acht jaar was ze rector op het Dominicus College in Nijmegen.

→ Jan de Wit, rector-bestuurder van RSG Ter Apel, heeft **Vera Jalvingh** benoemd tot teamleider bovenbouw vmbo. Jalvingh werkte bij scholengemeenschap Winkler Prins in Veendam als onderwijscoördinator vmbo en docent Engels. Ook **Marijke Hofstee** gaat bij RSG Ter Apel aan de slag. Zij is daar teamleider

bovenbouw havo-vwo. Hofstee werkte als teamleider havo en teamleider vwo bij OSG Sevenwolden te Heerenveen. Haar benoeming gaat in per 1 oktober.

→ **Caren Japenga** is benoemd tot voorzitter CvB van het Almere College Dronten-Kampen. Japenga was rector van Gymnasium Ceeleum, onderdeel van Openbaar Onderwijs Zwolle. Daarvoor was zij o.a. rector van het H.N. Werkman College en adjunct-directeur van het Stedelijk Gymnasium Leeuwarden.

→ **Berend Kamphuis** gaat aan de slag als voorzitter CvB van Verus. Kamphuis werkte als voorzitter CvB van CVO Zuid-Fryslân te Sneek. Hiervoor werkte hij onder andere als voorzitter CvB van ROC Alfa College te Groningen en als directeur Instituut voor Managementopleidingen Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Kamphuis' benoeming gaat in het najaar van 2019 in.

→ **Barend Klop** is de nieuwe directeur onderwijs van KSG De Breul in Zeist. Klop werkte als afdelingsleider havo bovenbouw aan het Farel College in Amersfoort. Zijn benoeming als directeur onderwijs gaat in op 1 oktober.

→ **Esther Oudshoorn** is de nieuwe directeur van het Visser 't Hooft Lyceum, locatie Rijnsburg (Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden, SCOL). Oudshoorn werkte als directeur Kindcentrum Andreas, Sophia Scholen in Voorhout. Hiervoor werkte zij als locatie-

directeur en adjunct-directeur op diverse scholen in Katwijk en Hillegom.

→ **Nanette Raaijmakers** is benoemd als lid Raad van Toezicht van het Dongemond college. Raaijmakers werkte als directeur Onderwijs & Onderzoek in het Catharina Ziekenhuis in Eindhoven.

→ Vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd van directeur-bestuurder **Kees Schouten** van de Purmerendse ScholenGroep (PSG) is **Peter Reenalda** nu benoemd als voorzitter van het CvB. Reenalda was de afgelopen jaren werkzaam als voorzitter CvB van Stichting Stedelijk VO in Zoetermeer.

→ Het Comenius College in Hilversum (CVO 't Gooi) heeft een nieuwe rector. **Robert van der Sijde** is na de zomervakantie de opvolger van **Johan Veenstra**, die met pensioen is gegaan. Van der Sijde was schoolleider op het Cals College in Nieuwegein en onder meer belast met de portefeuille onderwijs(ontwikkeling). Ook bestierde hij het bèta-cluster en het Technasium.

→ **Frits Hoekstra**, voorzitter CvB van de Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden (SCOL), heeft **Taco Visser** benoemd tot directeur van het Visser 't Hooft Lyceum, locatie Leiderdorp. Visser was hiervoor Coördinator Expertisecentrum Levensbeschouwing en Religie in het VO en Adviseur onderwijs en identiteit bij Verus in Woerden.

'De omvang van de school past goed bij mij'

Mark de Haas is net begonnen als lid van het College van Bestuur van het Minkema College in Woerden. Na zijn werk als adviseur bij BMC kan hij nu weer met een vaste groep mensen aan de slag, in de school: 'Daar kom ik beter tot mijn recht.'

Waarom deze overstap?

"Ik werkte de laatste tijd als senior adviseur bij BMC. In die functie heb ik altijd het gevoel gehad dat ik te veel aan de zijlijn stond. Ik wilde liever met een vaste groep mensen voor langere tijd samenwerken. Dat was ik in mijn werk als bestuurder bij de Gooise Scholen Federatie, waar ik tien jaar heb gewerkt, ook gewend. Dan kom ik beter tot mijn recht. Maar ik zou niet naar zomaar elke school zijn gegaan. Het Minkema College bestaat al

honderd jaar en er gebeuren fantastische dingen. Zo hebben we mooie techroutes voor leerlingen. De omvang van de school past ook goed bij mij: twee locaties met in totaal 2500 leerlingen."

Wat laat je achter?

"Een flexibele agenda en fijne collega's. Voortaan zal mijn agenda meer bepaald worden door de bestuurlijke planning- en controlcyclus. Als adviseur ben je vrijer, maar maak je ook veel kilometers in de auto en sta je regelmatig in de file. En dat zal ik niet missen."

Waar ga je aan werken in je nieuwe baan?

"Ik wil eerst de mensen en de organisatie beter leren kennen, en de regio waarin de school staat. Daar ga ik echt tijd in

Mijn overstap

investeren. Dat kan ook, omdat ik de komende tijd nog samenwerk met mijn collega-bestuurder Henk Heethuis. We vormen tijdelijk een tweekoppig bestuur. Op den duur zal ik Henk gaan opvolgen. Verder ga ik aan de slag om samen met de mensen in de organisatie een nieuw strategisch beleidsplan te schrijven. Daar heb ik veel zin in, want na de eerste anderhalve week hier heb ik al het gevoel dat ik in een warm bad terecht ben gekomen."

Advertentie

Geen zorgen meer over (dag)roostering?

Besteed het uit tegen lage kosten

Geen zorgen bij uitval en piekbelasting

Samen werken aan een langdurige oplossing

Neem contact met mij op: 085-0220778

Anna ontzorgt

Meer tijd voor onderwijs

info@annaontzorgt.nl
www.annaontzorgt.nl

Te lang onbevoegd

Leden van de VO-raad kunnen met al hun vragen over onderwijs- en werkgeverszaken terecht bij de Helpdesk VO. Onlangs ontving de helpdesk een vraag over onbevoegde docenten.

DE VRAAG:

De CAO VO maakt het mogelijk onbevoegde docenten te benoemen. Een van de voorwaarden is wel dat er een studieplan worden gemaakt om de bevoegdheid alsnog te behalen. Maar wat als de werknemer de studieafspraken niet nakomt of de bevoegdheid om andere redenen niet binnen de afgesproken termijn behaalt? Daarover bracht de Landelijke Bezwarencommissie Schoolbestuursbeslissingen onlangs een advies uit.

DE KWESTIE:

Een onbevoegde docent heeft drie opeenvolgende dienstverbanden voor bepaalde tijd gehad. Aan het einde van het derde dienstverband heeft zij haar bevoegdheid voor het vak dat zij doceert, nog steeds niet behaald. Daarom verlengt de werkgever het dienstverband niet. Maar de docent stelt dat er – conform een bepaling in de cao – bijzondere omstandigheden zijn waarom de werkgever haar dienstverband met nog een jaar moet verlengen. Zij is het afgelopen schooljaar in overleg met de werkgever namelijk minder gaan werken om te voorkomen dat zij een burn-out zou krijgen. Daardoor heeft zij ook minder tijd aan haar studie kunnen besteden. De werkgever stelt dat werknemer geen enkel signaal heeft gegeven dat zij haar studie niet zou kunnen afronden. Zij heeft juist aangegeven dat zij in de afrondende fase zat. Bovendien heeft de docent na haar indiensttreding nog een andere baan aanvaard en is zij aan een tweede studie begonnen. De school hanteert als beleid dat een onbevoegde docent niet langer dan drie jaar in tijdelijke dienst is; binnen die periode dient de bevoegdheid te worden behaald.

HET ADVIES:

Het tijdelijk dienstverband loopt van rechtswege af en volgens de commissie zijn er geen bijzondere omstandigheden die de extra verlenging rechtvaardigen. Evenmin is bij de docent die verwachting gewekt. Het is de docent aan te rekenen dat zij niet expliciet bij de werkgever heeft aangegeven dat zij haar bevoegdheid niet voor het einde van het dienstverband zou behalen. Ook heeft zij de werkgever geen overzicht van haar studievordering verstrekt, terwijl deze daar wel om heeft gevraagd. Daarom adviseert de Commissie de werkgever het bezwaar ongegrond te verklaren en het ontslagbesluit te handhaven (met aanvulling van de motivering).

KANTTEKENINGEN

De commissie merkt wel op dat de wijze van communiceren van de school geen schoonheidsprijs verdient. De commissie adviseert het beleid dat een onbevoegde docent maximaal drie jaar in dienst kan blijven, op papier te zetten en hierover in voorkomende gevallen duidelijk te communiceren. In deze casus was geen studieplan opgesteld. Dit speelde in het

advies geen rol, maar de commissie acht het wel raadzaam altijd een studieplan op te stellen, om onduidelijkheid en onenigheid over de termijn van afronding van de studie te voorkomen.

De volledige uitspraak vindt u op onderwijsgeschillen.nl onder nummer 108785.

Zet beleid op papier en communiceer erover

OOK EEN VRAAG?

Stel uw vragen over onderwijs- en werkgeverszaken bij de Helpdesk VO, via een online formulier op www.vo-raad.nl/helpdeskformulier.

Dit is een topteam. Alle neuzen dezelfde kant uit? Dacht het niet. In een topteam benut ieder zoveel mogelijk z'n kwaliteiten die energie schenken in plaats van kosten. Er is een ideale mix van competenties, talenten en drijfveren die elkaar versterken. Eensgezindheid, maar geen eenvormigheid. De doelen zijn uiterst concreet en de leider verstaat de kunst van het 'loshouden'. Hij delegeert resultaatverantwoordelijkheid en stuurt op regelruimte en interactie. En het team levert. Ga daar maar gerust van uit.

- Bestuur en toezicht
- Strategische personeelsplanning
- Selectie- en plaatsingsprocessen
- Reorganiseren en flexibiliseren
- Teams en leiderschap
- Zelforganisatie en teamcasting
- Opgavengestuurd en talentgedreven werken
- Professionaliseren

Twisten over waarden mag.

In de klas, de lerarenkamer en op het schoolplein zijn normen en waarden een regelmatig terugkerend onderwerp van gesprek. Soms opbouwend maar (te) vaak polariserend of erger nog, ontdaan van harde feiten en doorspekt met ongefundeerde beweringen.

Gedacht wordt dat het vroeger allemaal zoveel duidelijker was als het ging om normen en waarden. Maar dat is onwaar. Neem de schoolstrijd die bijna 100 jaar duurde en er zelfs toe leidde dat kinderen thuis werden gehouden. Een even complexe als fundamentele twist die het land tot op het bot verdeelde. Misleiding, manipulatie van cijfers en het demoniseren van niet-gelijkgestemden waren wapens in de felle strijd. Soms lijkt het alsof er niets is veranderd. Maar ook dat is gelukkig onwaar. Immers, de tijd dat een openbare basisschool door de wethouder ter verantwoording werd geroepen na telling van het aantal aanmeldingen op de openbare vo-school, is voorbij.

Vast staat dat het overgrote deel van het voorgezet onderwijs zich vandaag de dag primair richt op de kwaliteit van het onderwijs. En met enthousiasme nieuwe vakken, programma's en methodieken introduceert. Natuurlijk wordt de waarde van sommige vernieuwingen betwist. Essentieel is dat we ons in de discussie baseren op feiten. Fijn dat we leven in een tijd waarin we toegang hebben tot echte feiten en onze mening niet hoeven te baseren op vage aannames.

De VO Gids, onderwijst de weg. Ook over die waarde mag wat ons betreft getwist worden.

Maar dan graag op basis van feiten. Bijvoorbeeld dat ruim 97% van de groep 8 leerkrachten de VO Gids bestelt voor hun 'achtste groepeer', ze uitdeelt en de Gids gebruikt als lesmateriaal.

Of over het feit dat door deelname aan de VO Gids effectiever en efficiënter wordt gecommuniceerd. Maar de belangrijkste (kern)waarde van de Gids is toch wel dat leerlingen zich breed kunnen oriënteren en zich niet alleen blindstaren op de school om de hoek.

